

BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA CLUB ALPÍ CATALA

SUMARI: Pedraforca, per A. CASANELLAS — Recerques espeleològiques per Montmell, per LLUÍS PORTA I MASSANA. — Escultura Funerària Medieval, per F. DURAN

I CANYAMERES. — Una esquiada per sota del Cadi, per ROSSEND FLAQUER I GIL. — Notes de Suïssa, per F. BLASI I VALLESPINOSA. — Crònica. — Bibliografia. — Noticiari.

P e d r a f o r c a (*)

Prop d'on Cadi amb el Cadinell encaixa s'alça el doble turó de Pedraforca; és del castell la inderrocable forca, feta, si cal, a mida d'un gegant.

(Canigó - El Pireneu)

Gòs ol

EL dia 5 de juliol, a mig dia, a Guardiola ens esperava el traginer, l'hereu de cal Po. La meua mare a cavall del «Notari», tot seriós i reposat, les maletes i motxilles dalt del «Cabrit», i jo a peu. Seguirem un tros la carretera de Berga, després la de Gòsol ja començada, i que a penes avança, i ens endinsàrem en el camí ral. Després d'un dur trescar - en la xafogor d'aquella tarda - arribàrem a Massanés.

Visió del Pedraforca. El traginer no comprenia el meu entusiasme per aquella muntanya i em deia: «Hi he estat un sol cop, i no hi tornaré mai més. Mal país». Per ell la vida s'escola monòtona, eternament pel mateix camí, sota els espectres amenaçadors que dominen els pendents ingrats; la muntanya i els elements - dons del cel - són els enemics amb els quals li cal lluitar. El seu somni daurat és la plana, llunyana i grisa, on el viure no és tan dur. Afe-

(*) Aquest treball d'Albert Casanellas, tal com es feia constar en el BUTLLETÍ anterior, obtingué també el Primer premi en el Segon Concurs Literari de la Secció d'Esports de Muntanya celebrat darrerament.

gia, mig rancorós: «El Pedraforca no ens du cap profit i, a l'hivern, encara ens pren el sol, que prou falta ens fa».

Saldes. Ascendim vers coll de Jou, sota mateix de la Roca Roja que ara, a la llum del crepuscle, s'orna de coloraines. El camí serpenteja entre el bosc, al costat d'esqueis rogençs i morats que van empallidint. No som a Sorribes que el Pedraforca ja es deixa veure altra volta, il·luminat per la lluna plena. Pel cel passen a ramades les boires fugisseres, i la lluna s'entreté amagant-se i tornant a sortir. Amb quin candor juguen i es diverteixen! Després del lleuger bellugueig, els núvols se'n van per no tornar més. A les 8 h. 50 m. érem a Gòsol.

Els dies següents no em fou possible encara pujar als cims. En Tampanada i la meva mare argumentaren copiosament per fer-me veure la insensatesa d'anar sol, i, si bé no em convenceren del tot, em calgué obeir. Em dedicava a curtes passejades i a fer-me amic amb la roca d'aquell país, que no havia esgarrapat mai. Els matins, em banyava en l'aigua gelada de l'Aiguadevallés que neix tocant al poble, i ajagut als prats em colrava la pell, llegia i mirava núvols i cel, que és un bell passatemps. A les tardes, organitzava curtes excursions amb la meva mare, i quan ella es negava a seguir enllà, demanava una llicència i m'escapava tan lluny com podia i em permetia el temps fixat. Font Tarrés, font de la Roca, el Collell, els primers pendents del Verd, Torrentsenta - salvatgíssim trauc - i especialment els repeus del Pedraforca reberen la meva visita.

Un diumenge, mentre l'acordió exhalava melodies carrinclones i el jovent dansava en aquell rònc «saló de ball» d'ambient irrespirable, em temptà una canal de la Roca Roja, davant mateix del poble. Des de mitja paret, d'on vaig recular prudentment, donava bo de veure el poblet tot petit a sota mateix. El vent portava acords banals i llastimosos, i en contrast amb la indescriptible bellesa del panorama, el Pedraforca en la posta de sol, m'entrava un regust picant i un pessigolleig al cor. Perquè l'espectacle de cada dia, pregonament emocionant, era la posta de sol. Les penyes dels Pollagons esclaten en una blancor puríssima i tremolen pàl·lidament, mentre s'atenua la llum. Després, les crestes i els cimals esdevenen vermells, i en un ple apoteosi un immens incendi fa presa en els pitons; les flames que han resseguit tota la roca es redueixen als cims i desapareixen.

Desfet l'encís, segueix el crepuscle. Llarga estona sentiu el ressò del sublim càntic enlairant-se al cel.

El cim del Pedraforca

Vinguts el meu pare i l'Andreu Xandri dos dies abans, el 18 de juliol, encara no a les 5 del matí, partíem de Gòsol. Èrem a Font Tarrés, on la tradició conta que hi ha enterrat un tresor, quan el sol ja llepava les altures del Cadí. Seguirem la coma dels Caners, curulla de rocs i desferres.

A la collada del Teuler, meravellós espectacle de la vall del Gresolet. El bosc dormint al peu de la muntanya. Quin misteri aquella quietud! Paret del Pedraforca, nua i descarnada. Amb quina gosadia trenca l'harmonia del Gresolet per llançar-se en el desordre d'aquells abismes gegants! Alguns pins s'enfilen amunt arrapats als llocs més inaccessibles.

Al lluny, un enfilall de carenes. Entre els perfils més llunyans, blavosos, dels últims termes, algunes boires que es desperten.

Deixem a la dreta les prades verdes i relluents de Setfont. Parlem amb un pastor: —Bé ens plauria el vostre viure! —A fe que us en cansaríeu aviat!

I no ens podem entendre. Ell roman silenciós, en el fil del ser-rat, mirant Gòsol que es dibuixa al lluny, dret al fons d'una desolada afrau per on s'abisma el rocam.

Collada del Verdet. Davant s'alça l'espàtlla rabassuda del gegant; voregem lleugerament i ens trobem a la canal del Verdet per on ascendim.

Arribem a la carena; el que ara ens resta a fer és un simple passeig. A l'esquerra, la muntanya desapareix de sobte i s'obre un buit imposant. A l'altra banda el desnivell no és tan brusco, les canals no queden tallades i no es formen pàrets; la muntanya va abaixant-se amb tots els miraments.

Distingim el cim. Un isard!... Em dispo a fer una fotografia quan oïm el so d'una esquella. Una cabra... Quina mala passada!

Emprenem l'última ascensió, i en quatre salts som al cim del Pedraforca. Les cabres que hi feien estada s'han espantat i en un no-res les veiem davallar cap a la bretxa de Riambau, d'on sembla que vulguin llançar-se a fer la paret Nord.

No és encara mig dia. El cel és avui un prodigi de serenor. Diluvi de llum!

No em veig capaç de ressuscitar les emocions d'aquells moments. Solament tinc el record de vagues sensacions d'espai, immens espai! Mirant el cel, mai, com ara, infinit, o els horitzons, tan llunyans, diríeu que esteu en el buit, flotant amb la gran massa de roques.

Al voltant, tot de punxes i muntanyes; amics que reconeixem. Romanem al cim, més de tres hores; dinar, fotografies, signar a la llibreta. No ens cansem de resseguir tots els recons d'aquell panorama. Amb la ullera precisem tots els accidents, fins les persones de Gòsol. Sentim els brams d'algun ase del poble i també els lladrucs del gos del Gresolet. El santuari, per sobre de l'espantosa gola que ens en separa, apareix petit i bonicó com les cases de pessebre.

Abandonem el cim, i, seguint la carena, ens dirigim a la bretxa de Rimbau. Obtingut del meu pare el permís per a pujar al cim del Calderer, l'Andreu i jo ens eucordem i comencem l'escalada. Per estalviar-nos maldecaps hem escollit una canal més propera a l'Enforcadura, però, entaforats que hi som, ens convencem que no ens calia haver deixat el crestall que uneix els dos cims per a trobar les mateixes dificultats. És clar que, en realitat, afrontàrem un sol obstacle seriós: una xemeneia curta, però amb les parets brunyides. Allí l'Andreu, que anava davant, es veié obligat a fer una mena de contorsions estrambòtiques. Després un arc natural, una aresta, i fórem al cim. La tarda queia, el capvespre proper, i el sol inclinant-se donaven un enèrgic contrast a aquell estol d'agulles que volta el cim del Calderer.

En el descens em sentia ple de no sé quina emoció; com si em sentís viure intensament al contacte d'aquell món misteriós. Em semblava, fins i tot, assaborir-ne els secrets en els moments de repòs, quan l'Andreu es debatia contra el coratge dels obstacles, i anava deixant-se relliscar al llarg de les pedres calcàries aspres i tallants. Aleshores, jo, que romania clavat en algun estret relleix, apretat contra la roca, amatent a una possible relliscada del company, podia regalar-me amb l'espectacle, que no oblidaré mai, de la paret del Pollagó Inferior, resplendent, enlluernant, reflexant una lluminositat suau, que semblava penetrar endins.

Totes aquestes sensacions, i les produïdes pel volar de la fantasia, la qual en els gràcils perfils que coronaven les parets hi descobria formes amenaçants de gendarmes i bruixots, i en el cel, un somri, ... podien fer-me dubtar de si allò era l'agitació confusa d'un somni estrany!

Reunits tots tres altra volta, continuàrem avall. A l'Enforcadura ens meravellà l'audàcia de la paret del Pollagó Inferior que es deixa caure a plom. Una canal ratllava tot el recte caient i constituïa una possible via per a assolir el cim.

L'empresa ens semblà insensata. Però malgrat l'admiració i el

respecte que ens despertà la contemplació d'aquell enorme salt, tot i un secret temor que no sabia explicar, ambdós fórem posseïts del mateix desig. I dies més tard provocàvem la lluita.

Fins a Gòsol segueix un llarg pendent, fina tartera escorredissa on dona bo de lliscar i deixar-se endur avall amb el movedís pedruscall. Avançàvem de pressa. Travessàrem l'últim contrafort del Pedraforca, l'aresta SO. o de la Tossa i encara no eren les set quan arribàvem al poble.

Els dos o tres dies següents no ens allunyàrem massa. Alguna font propera, passejades a coll de Josa, Torrentsenta, jeure, llegir i enfilarse a la primera roca que ensopegàvem omplia el programa. Tot Gòsol era entrat en una febre de treball; es dallaven els prats i constantment veïeu famílies senceres dedicades de ple a la tasca. Ases pacients, carregats a més no poder, els ensopegàveu a tots els camins.

A les tardes, érem testimonis del miracle quotidià, l'adéu al sol, que tenia lloc a les roques del Pedraforca. I també de l' enamorament etern entre la serra d'en Cija i els núvols.

Un dia arribà al poble un tipus curiós: un esmolet. Semblà, per un moment, com un meteorit, vingut qui sap d'on. Un matí se'l veié entrar darrera del seu estri. Era gallec, però parlava perfectament el català, i sols ho feia en castellà quan tenia necessitat d'expressar-se en públic. Mentre encetava la tasca, començà de seguida a fer propaganda de les seves doctrines socials, voltat d'un grup atapeït poc acostumat a aquelles frases. A la nit, al cafè, donava una espècie de míting, en el qual sortien el president (sic) Pericles, les obres jurídiques de Posada Herrera, la «clericanalla», i les seves teories sobre el millorament social, la política, l'educació i la moral.

El dia 22 trencàrem el repòs. A trenc d'alba partíem cap al Cadí. Pel Collell ens enfilàrem a la Serra Pedregosa, i vorejant la coma feréstega dels Cortils, abans d'arribar al coll de Prat d'Aguiló trencàrem cap a la canal de Bastanist.

El temps, que ja de bon matí es mantenia insegur, començà a empitjorar. Al lluny, grans masses de núvols, com de cotó fluix, anaven evolucionant i s'atansaven al galop. Tinguérem encara temps de distingir Bellver, Puigcerdà i Alp, i quan tot just donàvem una mirada al Carlit, Puigpedrós, Tossa Plana de Lles, i al llunyà Pallars, molt enfosquit, fórem embolcallats per la boira. Mentrestant prosseguíem cap a ponent, sempre per la carena, Roca Plana i pas del Cabirol,

on, per guanyar temps, férem uns quants metres de grimpada.

Vorejant les enormes canals que s'estimben pel vessant nord, donava bo de veure els moviments elegants de la boira en les anades i vingudes al llarg d'aquells esborancs sense fi. Per sobre els grops de pedra passejaven solemniais i amb un ritme constant les onades que empenyia l'oratge. La boira i el vent, tot d'una, iniciaven, a frec de l'abisme, algun joc ple de corredisses i cabrioles, o alguna dansa airosa; i llurs ondulacions repetides amb cadència eren un prodigi de finor i de gràcia.

Recordava els versos de Maragall:

«Jo de la timba l'ànima profunda
on la boira s'aixeca i es deixonda».

A voltes s'obria un esquinç en la tupida cortina, i, a través d'algun córrec encinglerat, apareixia una visió efímera: Estana, Querforadat, o el santuari de Bastanist, menut i pintoresc entre unes planúries herbades, 1.300 metres a sota!

Després del pic del Cabirol arribàrem a la canal del Crestall, dentada i cantelluda. Per anar a la font cal davallar uns quants metres de tartera per la canal, i després tòrcer en sec i seguir una ampla cornisa al mig de la qual es troba la bauma del Crestall. La temperatura de l'aigua era de tres quarts de grau; al fons, es veien relluir unes llimpes de gel. El panorama d'aquell balcó, abocat sobre el Baridà, és impressionant; les dificultats per assolir la cova no existeixen.

Voregem la canal del Moscart. Avui el Pedraforca no està de bon humor. Fa estona que ell i els núvols no paren de rondinar. Els castells de núvols agombolats, de tot el matí, al seu entorn, constituint capriciosament fantàstiques formes, esdevenien amenaçants. El cel s'obscuria. Del Verdet retrunyien uns trons, preludi de la lluita que anava a iniciar-se. Damunt les punxes del Pedraforca es congriava la tempesta que no havia de tardar molt a entendre's fins al Cadí.

A la una érem al cim de la Canal Baridana; hi col·locàrem una capsa nova; la del CENTRE la trobàrem trossejada. (Després, vaig saber, a Gòsol, que la divertida facècia era obra del pastor de Josa, que així matava els seus ocis). No ens entretinguérem gaire perquè es preveia que anava a passar quelcom d'extraordinari. El cel era uniformement plombat, l'aire semblava més pesat i un silenci inquietant havia succeït a la remor i als grunyits de feia poc; oloràvem la proximitat de la tempesta.

Ens llançàrem corrent pel fi tarterar vers la canal que dona al

Lavansa; la brúixola feia rebequeries, i això no sé si atribuir-ho a l'ofuscació dels meus sentits o a algun fenomen magnètic. Tot just érem dins la canal, quan esclatà una terrible canonada, introducció al que anava a seguir.

Un enfilall de detonacions acompanyades de descàrregues elèctriques. Per les roques de les parets de la canal brunzien els llamps. Quina espantosa calamarsada! Cercàrem adalerats una balma o algunes penyes que servissin d'aixopluc; el problema era més complicat del que semblava. En el formidable terrabastall es feia difícil parlar-se, i, per no haver-nos entès, ens quedàrem separats: després d'uns instants d'intranquillitat entràrem al providencial refugi, una gran balma descoberta en una paret de la canal i precisament en el paroxisme de la tempesta. Malgrat els impermeables i el poc temps transcorregut, estàvem xops. Això, però, era el de menys, perquè a fora l'espectacle era imponent i requeria tota l'atenció.

Al cim i a les roques encrestades se succeïen sense parar les exhalacions. Si ens arribem a endarrerir d'alguns minuts! Els trons ressonaven llargament a la vall, i la muntanya es commovia al seu compàs; dominava el terrible concert un udol furiós, constant i salvatge que feia més impressionant la fasciadora contemplació.

Al cap de poc tot era blanc: la pedra s'havia acumulat en una espessor considerable. La tempestat perdia la violència, però seguia un xàfec respectable. El meu pare havia perdut la gana; l'Andreu i jo, en canvi, opinàrem que no era incompatible l'emoció de la tempesta amb la celebració d'un petit banquet, i decidírem fer provisió d'energies per si la pluja no parava i ens calia fer una cursa fins a Gòsol.

Dues hores més tard abandonàvem la balma i empeníem la davallada, oh frivolitats del temps!, sota d'un cel rialler. Més avall, cal abandonar la canal i trencar a l'esquerra per un caminet que travessa un portilló. Allí, dalt d'uns grenys, jèiem una estona prenent el sol.

Abans d'arribar a la vall de Cernerres, tributària del Lavansa, on està pintorescament situat el poblet de Josa entre el Catarro i el Cadinell, cal passar un tros empipador de matolls, diria's una regió del Marroc. En una pedra allisada el meu pare donà la caiguda més espectacular que he presenciada: 4 ó 5 metres d'un salt i sense fer-se res.

Després cal pujar fins al coll de Josa, on se'ns ofrenava el Cadí solemne i radiant. Algun cap de núvol s'esmunyia encara, mig emmurriat, com rancorós de la malifeta.

A les set érem a Gòsol, i a l'entrada saludàrem el senyor Rec-

tor, vellet, però infatigable excursionista; l'home del país que coneix millor el Pedraforca i el Cadí.

Pollagó Inferior

La Paret Nord del Pollagó Inferior és un espadat de més d'un centenar de metres. Els rostos pendents, gairebé verticals, d'aquesta paret fan que el Pollagó Inferior (2.406 m.) vist des de la mateixa Enforcadura i en contrast amb els pendents més planers del Pollagó Superior (Pic Occidental 2.551 m., Pic Central o del Calderer 2.445 m.) produeixi una pregona impressió, puix es redreça de sobte, enèrgic i decidit.

Clarejava tot just quan empeníem, el dia 24, la ingrata costa que mena a l'Enforcadura, l'Andreu i jo sols, perquè el meu pare no volgué seguir-nos en les nostres acrobàcies. L'albada ens comunicava optimisme i joia. Aquells moments foren per nosaltres d'una gran expansivitat. Que n'és de dolça, a muntanya, tot serenor i puresa, la íntima efusió de dos esperits: sentiments, records i anhels!

El sol, més tard, projectà sobre la plana de l'Aiguadevall, la silueta del Pollagó Inferior, i la seva ombra era encara més airosa que el seu contorn real. En menys d'una hora i mitja assolírem l'Enforcadura; davallàrem pocs metres per la tartera de Saldes fins a situar-nos davant mateix de la canal central de la paret, per on ens proposàvem ascendir. Després dels preparatius de ritual i d'un bon esmorzar, ens encordàrem, i, seguint un memorable costum, ens férem a la sort, el primer lloc de la cordada.

Sense motxilla, i amb espardenyas en lloc dels tricounis, amb quina agilitat i entusiasme - potser amb una punta d'inseguretat - iniciàrem l'atac! Al cap de poc érem llançats en l'embriaguesa de l'escalada.

De bon començament ja ens cal lluitar amb el primer obstacle; un petit «surplomb». Aconseguídes unes preses segures sobre la panxa, una contracció i ens hissem a un petit replà.

Fa fred, puix el sol no acostuma a dialogar gaire amb les entranyes de la canal; tenim, en ple juliol, els dits insensibles.

Més amunt, no cal utilitzar la corda fins en arribar a un lloc on sembla perduda tota esperança de seguir enllà. La canal es declara muralla i s'alça amb tot l'atreviment, «surplombant» a estones. Semblava accessible una canaleta, a mà dreta, però estava mullada i les espardenyas hi relliscaven. Em calgué fer un pas de flanc, l'Andreu afermat dins una petita concavitat, en una roca

LES BASSOTES

Cts. A. Casanellas

PEDRAFORCA DES DE LES BASSOTES

GRESOLET

Clas. A. Casanellas

COLL DE PRAT DE REO

PARET NORD DEL PEDRAFORCA

Cl. A. Casanellas

DETALL DE LA PARET NORD DEL PEDRAFORCA

CI. A. Xandri

CIM DEL PEDRAFORCA DES DE LA BRETXA DE RIAMBAU

CI. A. Casanellas

AGULLES DEL CALDERER AL CAPVESPRE

llisa i amb unes preses insignificants per als dits. Havia d'ésser un dels moments més impressionants de la jornada.

Després, una fissura, i quedava burlada la dificultat. El buit ja no era tan franc com moments abans, però, en canvi, s'evidenciava un major perill perquè cedien moltes preses, la fràgil calcària desfeint-se a bocins ens feia gairebé impossible d'evolucionar per un tal indret sense provocar alguna esllavissada. L'Andreu, que ara passava davant, m'obsequià amb un xàfec de rocs que em rasaren els cabells; jo havia tingut la bona pensada de refugiar el cap a sota d'un sortint. Les pedres passaven brunzents, algunes anaven a estavallar-se al fons de tot i a la tartera, altres, allí mateix, a la vora, amb un olor penetrant, com de sofre en combustió; donaven uns salts prodigiosos i enmig d'una gran remor esclataven en mil fragments.

Un altre pas de flanc, molt senzill, i érem dintre la canal central, que abandonarem definitivament alguns metres més avall per prendre'n una altra de ben pronunciada que es dirigia directament al cim.

Un petit incident d'aquella escalada em fa recordar els maldecaps que sol donar la corda quan s'encalla en qualsevol fútil sortint o capriciosa clivella i particularment si hom es troba en una posició poc estable. En les doblades fetes sense la precaució d'una anella de corda acostuma a passar el mateix i precisament quan teniu més interès a no perdre temps. En casos semblants sou forçat a prodigar pacientment a la corda unes quantes ondulacions - manyagueries i carícies - amb les maneres més correctes i delicades que coneixeu.

Seguint amunt podíem lliurar-nos a l'encís d'aquells esborrancs tan salvatges, que segurament mai cap mortal no havia contemplat. A mesura que anàvem elevant-nos i la muntanya perdia terreny i el buit creixia, anava cobrant força i penetrant-nos una estranya emoció.

Si sabés descriure la folla poesia de l'abisme!

El Pollagó se'ns rendia dòcilment. Davant, al cim del Calderer, el sol hi somreia...

S'oïa el ressò de l'eterna salmòdia que entonen al grimpaire dues fades: pare i cel.

Una xemeneia estreta i llargaruda; mentre l'Andreu s'esmuny per la gran esquerra quedo arreconat al fons i m'és possible, per darrera vegada, sadollar-me de les meravelles d'aquell món fantàstic. Després sóc jo que m'enfilo per entre les dues muralles; em sento deixondir dels somnis que he viscut i comprenc que la xemeneia és la porta d'aquell paradís.

Deixem una inscripció en unes pedres. Una fàcil graonada i som a una petita plataforma, les roques trinxades per les envestides dels elements, resplendeixen ara sota la llum esclatant del matí.

És el cim!

Dolça harmonia, pau inestroncable en l'esperit. Joia!

Ens sentim contents i fermes...

Calgué davallar; seguïrem la cresta que mena al cim occidental, més baix. D'allí un xic cap al S. i una canal fàcil ens porta al torrent que de la bretxa O. del Pollagó baixa fins a Prat de Reo. Reunits a les motxilles, gairebé tres hores després d'haver-les deixades, preniem un mos de pa i unes taronges reconfortants. Encara tornàrem a pujar al cim per deixar-hi una capsa, signar-hi i fer algunes fotos; ara ho férem des de la bretxa O. seguint una cornisa molt espectacular, que batejàrem amb el nom de cornisa de Mummy, i una canal que restava penjada sobtadament.

Així com la via de la Canal Central (que segons les nostres dades no havia estat feta encara) és poc aconsellable per a realitzar l'ascensió del Pollagó Inferior, malgrat ésser indiscutiblement la més directa, la que seguïrem la segona vegada amb els atractius de la bretxa O. i una ascensió fàcil i ràpida, hauria d'ésser la via clàssica per assolir el cim des de l'Enforcadura.

Després del segon descens, pels mateixos indrets, ens trobàrem per tercer cop durant el matí al peu del Pollagó, al cap d'una hora i quaranta minuts d'haver-lo deixat. Era la una i trenta.

De l'Enforcadura ens llançàrem a la inestable clapissa i, corrent sempre, quan no «esquiant», seguïrem l'inacabable pendent que hi neix. Ens sortiren dos isards; intentàrem imitar-los en el bell art de deixar-se anar avall, ràpids com el vent, tot i fent cabrioles.

En 54 minuts arribàrem al poble. Les sabates de l'Andreu havien perdut sis claus en l'esbojarrada cursa. A la plaça ens esperava «Dolly», cridanera com sempre, i a l'hostal, el neguit i la impaciència dels pares, que a la mitja hora de retard ja projecten expedicions de socorsos, i un suculent diuar, com els que la Lola, filla d'en Tampanada, ens sabia preparar.

L'estada a Gòsol tocava al seu terme. L'endemà, dia 25, reposàrem. Al tard, ens dirigírem al cementiri, dalt el turonet que domina el poble. Saltàrem unes tàpies i, cara al Pedraforca, trobàrem les despulles de l'alemany, estibat al Verdet. El capvespre, solemne, infonia respecte. Des d'aquell mirador fórem testimonis de la

meravella de cada dia, la posta de sol; hi romanguérem embadalits fins que ens en tragueren les ombres de la nit.

La muralla del Gresolet

El dia 26 ens traslladàrem al Gresolet. Font de la Roca, Comarca, Collell, on apareix el mur gegant, les Bassotes, verds pasturatges que s'estenen en llargues planúries.

Les cavalleries seguïen per coll de Bauma, però l'Andreu i jo baixàrem per una canal de les costes del Roset que ens estalvià molt de camí. A les onze tota la comitiva feia entrada al pati del santuari enmig del clapir eixordador dels gossos.

Des que s'arriba al Gresolet i es fa coneixença amb les seves bel·leses i amb el seu panorama, una sola imatge us domina fins a esdevenir obsessionant: la muralla del Pedraforca. Per això no és d'estranyar que tot seguit li dediquéssim la nostra atenció i amb la mirada resseguíssim les arestes i canals discutint possibles vies.

No hi havia esperança de cap intent d'escalada, perquè precisament en projectar l'anada al Gresolet els pares ens havien imposat aquesta condició. Nosaltres, però, amb tota la diplomàcia havíem obtingut una visita a la base de la muntanya perquè, diguérem, almenys poguéssim tenir l'honor «de tocar la paret nord».

Dedicàrem aquella tarda a explorar el camí que havíem de seguir l'endemà en la visita a la paret. Travessat el torrent de les Dogues i revoltat un promontori rocós, davant mateix del Gresolet, en arribar a l'encreuament dels torrents de Rimbau i de les Arquedes seguïrem aquest últim i ens equivocàrem.

Transitar per llocs desconeguts origina petites contrarietats i pèrdues de temps, però cal reconèixer que és eficaçment alligador. A l'autodidacta o al sense-guia li cal encarar-se amb les dificultats en tota la seva cruesa, però quan triomfa disfruta de la generositat de la muntanya com cap dels que fan via seguint unes petjades o un camí fressat.

Perduts en la baga de les Arquedes, pins, faigs i avets, podíem constatar una vegada més l'encantament del bosc. Després tornàrem al veritable camí, albiràrem, lliure d'obstacles, la resta fins a la paret, i en fer-se fosc, entre el cant del rierol i la remor de la selva iniciàrem el retorn al Gresolet.

L'endemà, quan el sol tot just resplendia en els cims, abandonàrem l'ermita. Passat el torrent de les Dogues i també el de les Arquedes seguïrem una llarga carena, dintre el bosc que s'estén

enllà fins a la mateixa roca. Un portilló, ampla bretxa, és l'únic pas d'una franja de cingles, primera defensa natural de la paret. El pendent augmenta, el bosc es difumina entre la tartera - ruïnes de la gran ossamenta - i abans no s'és al peu de la muralla cal afrontar un segon obstacle, una estreta cinglera que evidencia l'obstinació d'aquella muntanya a evitar la profanació dels seus misteris.

La canal de Rimbau parteix de dalt a baix aquell seguit d'abismes. Si us hi encareu, a l'esquerra observeu els drets pendents que es desprenen del cim del Calderer; la via Estasen 1929 i la variant d'en Llopis i Vilaret del 1932 fan possible la seva ascensió. A la dreta, la via de la Grallera, no tan difícil com les anteriors, descoberta per l'Estasen en 1922, permet assolir el veritable cim del Pedraforca.

No teníem una noció exacta dels indrets per on s'enfilaven aquestes vies, però després d'una curiosa inspecció arribarem a deduir-lo aproximadament. A Barcelona s'han comprovat les nostres hipòtesis, i hem vist confirmada, com a via de la Grallera la que nosaltres seguïrem aquell dia.

Després de fixar l'atenció en els passatges més vulnerables decidírem explorar la suposada via de la Grallera, amb el consentiment del meu pare que es feia càrrec de l'exageració comesa quan de lluny estant havíem exultat terriblement les dificultats de la paret.

El primer tros de la grimpada no és gaire agradable. Malgrat la poca inclinació del pendent, molesta la llisor desesperant de la roca, la falta de bones preses i la inclinació dels estrats cap avall. Si bé no teniu d'heure-vos-les amb veritables dificultats, es fa enutjosa la relativa manca de seguretat.

Uns breus dubtes davant una panxa de la roca i reculàrem alguns metres per entafurar-nos a una esquerdà; en sortírem més amunt per una finíssima arruga de la penya.

Enllà les dificultats fineixen. La canal fa una sobtada giragonsa i optàrem per abandonar-la i seguir a la nostra esquerra un pendent més suau, tartera i rocam. L'ascensió es fa agradable i els panorames comencen a atraure.

Enlaire, sobre nostre, fa arriscades acrobàcies una cresteria airosa. En diguérem el «Castell». Cal fer la travessia d'un llom de roques que se'n desprèn, i va a estimbar-se sobre els inicis de l'escalada, i priva el pas vers els pendissos més planers de sota la Grallera. Uns quants metres verticals que vencereu amb dalit i aconseguireu el fil de la cresta, des d'on es dominen les parets del Calderer i les fondàries de Rimbau.

AGULLES DE L'ARESTA SUD DEL PEDRAFORCA DES DE LA COLLADA DEL VERDET. AL FONS GÓSOL I EL CATARRO

CIN. A. CASASIELLES

POLLAGÓ SUPERIOR (CARA NORD, CANAL CENTRAL).
AL FONS SERRA D'EN CJA

SERRA DE MONTMELL (PART NORD) VISTA DES D'UNS 6 QMS. A PONENT DE LA MATEIXA

Obs. Ll. Porta

MONTMELL. EL CASTELLOT. AL LLOC → ↓ HI HA LES BOQUES CALENTES LES QUALS SEMBLA QUE FOREN UTILITZADES PEL CASTELL COM A PAS INTERIOR

És el moment més emocionant de la jornada. Sou en el cor del Pedraforca. Teniu enfront un regne encantat.

La vostra admiració es detura en els delicats encaixos - finor i elegància - que dibuixen les arestes, en els ressalts i relleixos per on les timbes reboten, en les canals tortuoses que frisen i es daleixen per ofegar-se en el vèrtig.

És un concert gegant el que formen tantes punxes i tantes filigranes!

Esguardeu i embriagueu-vos: la paret - que ha perdut la majestat - és en plena follia!

Una canaleta de poc pendent i fem entrada a un ample replà d'herbei, oasi en semblants indrets. A mà dreta el «Castell», que ens separa de la canal que havem deixat. Davant la Grallera, on arribem a les onze.

El cim és damunt mateix, però malgrat la poca distància que ens en separa i la manca de dificultats del que ens resta a fer fins a la carena hem de tornar enrera. El meu pare ens havia fixat un terme de dues hores que ja finia, i calia baixar per calmar la seva segura impaciència. Visitàrem la cova, amb gran espessor d'excrements de les aus, férem unes fotos i emprenguérem la davallada.

Ens posàrem a córrer, i bo i encordats, a punt de retenir-nos l'un a l'altre, donava bo de deixar-se emportar pel pronunciat pendent! Algunes relliscades amb la corresponent coentor de braços i mans ens feren veure que l'herbei de sota la Grallera era un jardí d'ortigues!

En el pas de la cresta calgué un xic de cura, però en la tartera tornàrem a anar de pressa, tot el que ens permetien les reduïdes possibilitats d'aquells llocs. Ja dintre la canal, els nostres crits, i sobretot les pedres que involuntàriament tiràvem avall advertiren al meu pare que ens conservàvem perfectament sans. Després vàrem saber que els crits no els sentia, però que les pedres li passaven bronzents i que botien a considerables alçàries.

En el darrer tros, l'Andreu, amb la dèria de baixar de pressa, no es recordà d'endinsar-se en la xemeneia. Sospès de la corda davallà pel dret aquell lleuger «surplomb».

No era la una encara, quan, reunits tots tres, celebràvem un curt àpat i tot seguit iniciàvem el retorn al Gresolet, on la meva mare es devia neguitejar. Amb les presses erràrem el Portilló. A les tres arribàvem al santuari on ens esperava el dinar, a punt des de les dotzel.

La tarda fou un repòs complet, estirats a les prades que voregen la casa del Gresolet.

Al record d'aquelles hores sento l'enyorança d'aquella tranquil·litat, ara que no puc retrobar-la!

I és inútilment que intento reviure l'encantament del bosc, tan proper i tan suau... i la paret serena...

L'endemà, amb la fresca del matí, partíem cap a Bagà. A la tarda visitàrem l'església de Sant Llorenç i Guardiola, i ens banyàrem en l'aigua deliciosa del Bastareny. Els meus pares es dirigiren a Barcelona i nosaltres ens quedàrem a dormir a Bagà per anar-nos-en el dia següent, el 29, cap a casa de l'Andreu, a Alp.

Passàrem per Paller, on visitàrem la verge, imatge romànica, i ens enfilàrem per la collada del Forn cap a coll de Pal. Podíem encara acomiadar-nos de la muralla del Gresolet, enjogassada amb els núvols.

Revoltàvem

«L'Alp gegantí, que una pineda faixa
com cap de monjo un cercle de cabell»

(Canigó)

i érem a la riallera Cerdanya.

A. CASANELLAS

Octubre, 1933.

Recerques espeleològiques per Montmell

L'avenc de Carles V

EL dia 14 d'agost del 1933, enllestits de l'avenc de *Pallarets*, el guia que ens acompanyava ens digué que a una hora d'allí n'hi havia un altre de molt bonic, el de *Cal Rosquin* (volia dir el de Carles V), que es troba quasi al cim d'un turó de la serra d'Arca, a sol ixent de la Juncosa.

Sota un sol que cremava, tornàrem a emprendre la marxa, i, en pocs minuts, descendírem al Torrent Estret, on feia una calor inguantable, a la qual cosa contribuïa, en gran manera, la situació arrecerada del lloc. Seguirem torrent avall fins a trobar el que baixa de Mas Bartomeu, el qual remuntàrem fins a la font l'aigua de la qual és excellent i fresquíssima; encara que raja molt poquet.

Temps enrera, segons diuen, quan en aquests llocs hi havia una vegetació ufanosa, hi sortia molta aigua, àdhuc n'hi havia per a regar un hort. Sota l'ombra i amb aquella aigua boníssima dinàrem a correuïta.

Continuàrem el nostre camí torrent de Mas Bartomeu amunt, i, als quinze minuts, trencàrem a l'esquerra, més o menys en direcció Sud, de dret a l'avenc, i ens quedava encara per passar una serra i un altre torrent.

Tot el terreny que trepitjàrem és bastant erm, i hi abunden els coscolls, les argelagues i el romaní; aquest darrer mig mort i amb les fulles completament seques degut a les fortes solellades d'aquest estiu. En aquest lloc el coscoll, que amb el seu fruit alimenta els escassos porcs senglars que encara queden en aquests paratges feréstecs, ha vingut a substituir els grossos i espessíssims boscos de pins que uns cinquanta anys enrera la destal va començar a tallar; i ho féu més intensament durant els anys de la Gran Guerra. Cap a l'any 1917 començaren els grans incendis que ho arrasen tot. Així, aquests llocs han esdevingut naturalment cada dia més àrids.

A mitja tarda, després d'una pujada molt dreta, arribàrem a la boca de l'avenc, el qual es troba endinsant-se en el massís cretàtic, a uns 650 metres d'alçària.

Un dels companys ens digué: —Si aquestes pedres poguessin parlar se'ns posarien els cabells de punta en escoltar les tragèdies que fa cosa d'un segle tingueren lloc ací.

I afegí: —Durant una de les lluites civils del segle passat hi hagué qui, aprofitant-se d'aquelles revoltes i del trasbals del país, féu de les seves. D'un poble d'aquestes rodalies del Penedès sortí un tal Pau Manyer, que aconseguí organitzar un escamot d'homes valents i despreocupats, i a les nits solia presentar-se a les cases on suposava que hi havia diners. Trucaven a la porta, demanaven per l'amo, i li deien que hi anaven per ordre del rei o del governador, segons el cas, i si l'amo de la casa no els volia seguir a les bones se l'emportaven a la força, lligat i tapat d'ulls; arribats ací, a la boca de l'avenc, amb una corda l'hi baixaven.

Un cop els tenien a dintre els atormentaven si no volien escriure als familiars, pregant-los que dipositessin a cert lloc una forta quantitat en metàl·lic per al seu rescat, puix que sense aquest requisit no el deixarien en llibertat.

Foren moltes les poblacions del Penedès que a bastants de llurs habitants els tocà aquesta trista sort. Vilanova era també un dels llocs que el Manyer solia freqüentar amb la seva gent.

No sempre llurs malifetes els sortien bé. Una vegada atacaren can Garrofet, masia del Pla de Manlleu, la qual està situada unes dues hores lluny. L'amo de l'esmentada casa junt amb la seva filla i el mosso es defensaren amb valentia. En la lluita morí el mosso. Aleshores, l'amo ajudat de la seva filla, que li carregava les escopetes, continuà defensant-se i a darrera hora, en veure que eren inútils tots els esforços, calà foc a la part de la casa per on ja li anaven a entrar, amb la qual cosa es lliurà dels bandolers, que també tingueren algunes baixes.

Un dels segrestats que aconseguí escapar de l'avenc, en ésser un tros lluny fou vist pel que vigilava. Aquest li féu foc, i la bala li trencà una cama. Aleshores, l'agafà i el tirà daltabaix de l'avenc.

Alguns hi moriren, i vius i morts havien de romandre junts.

Mentre oïem aquestes narracions truculentes vàrem acabar d'instalar les escales de corda i tot seguit començà la descensió. La boca és allargada, té uns dos metres, per una amplària que varia entre un i mig. Més avall es va eixamplant ràpidament per tots els costats llevat de la paret sud, que fa una mica de pendent cap a l'interior fins a mitja fondària, i després reula altra vegada. El seu interior és majestuós, espaiós i ric en estalactites, principalment la cambra petita A (v. gravat) on abunden també les estalagmites.

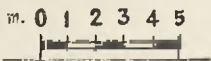
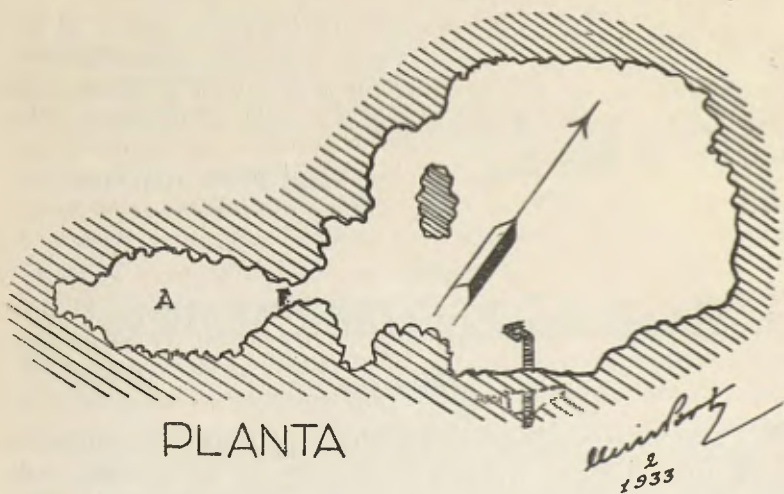
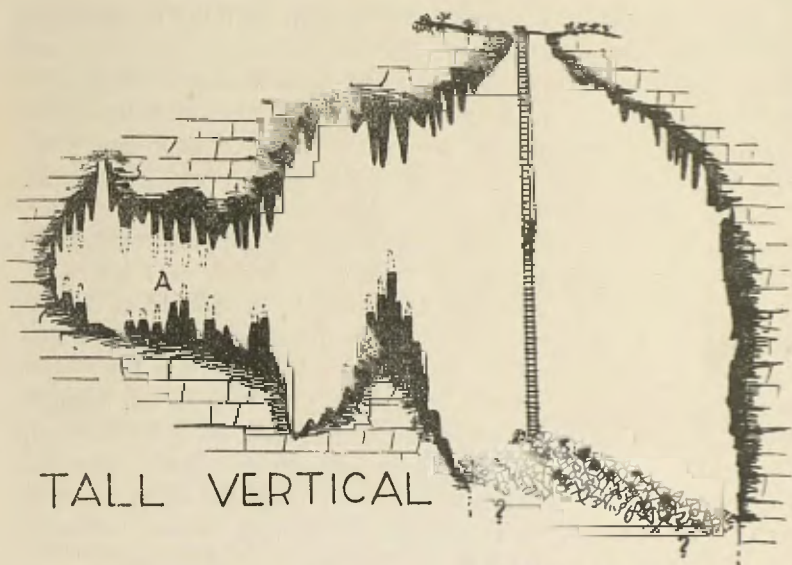
Al fons no es veu terra per enlloc, amb la qual cosa es diferencia del de Pallarets, cobert de terra i argila. Tot és un amuntegament de pedres. Sembla que hi hagin abocat totes les que hi pogué haver pels voltants. Una de les indicacions que ens donaren per a trobar l'avenc fou aquesta:

—Al lloc on no vegeu cap pedra (arrancada, s'entén) allí és; totes són a baix!

I avui el curiós que hi vol tirar una pedra ha d'anar a cercar-la bastant lluny.

Un cop al fons, en baixaren d'altres, i, en arribar-hi, el guia digué tot seriós: «—Quin tuf de morts que se sent». El que pot la imaginació! Segurament que encara creia trobar en algun recó aquells dissortats que hi moriren, segons conta la gent. Indubtablement que els seus ossos es trobarien a poca fondària, colgats per les roques.

Aquest avenc, que estava ornamentat de llargues estalactites i estalagmites, fa alguns anys que el destroçaren per tal d'aprofitar els trossos per a bastir un panteó d'un cementiri de Barcelona. Valia la pena de no malmetre bàrbarament una obra que la naturalesa ha posat mil·lenars d'anys per a bastir-la.

Recorreguérem l'interior, i admiràrem els detalls curiosos de les seves estalactites i estalagmites.

Ràpidament recollírem el material i a caminar uns cinc quilòmetres, fins a can Saumell, punt de sortida, passant per llocs bastant planers. Seguírem la serra d'Arca, paral·lela i a l'Est de la de

Montmell, deixàrem a l'esquerra el coll i Castellot de Montmell amb els seus Bufadors i Mas Campanera al fons, passàrem pel coll d'Arca, on s'uneix aquesta serra amb la de Montmell. El nom de coll d'Arca ja figura en alguns pergamins de l'any 1000 (Arxiu de la catedral de Barcelona). En aquest coll - ens contà el guia - durant la darrera revolta civil del segle passat, governamentals i carlins sostingueren una lluita aferrissada, arribant a l'extrem d'acabar uns i altres les municions i haver de lluitar a cops de pedra; els darrers aconseguiren fer recular les tropes del Govern.

A l'O. del mateix coll s'alça sobtadament el massís de la Talaia fins a uns 861 metres d'altitud. Queda situat a uns dinou quilòmetres de la costa, al final de la serralada. En aquest lloc - continuà dient el guia - durant la susdita lluita, va passar llargues temporades un tal Pau «Cervereta», de la Bisbal del Penedès, home d'ulls petits, negres i enfonsats, però amb vista d'àguila, que des d'allí dalt distingia clarament si sortia tropa de Vilanova, Vilafranca o bé de la part de Tarragona. Ell, en dies de claror normal, veia perfectament la silueta de les muntanyes de Mallorca.

Finalment, al cap d'una hora de travessar muntanyes on el sol bat de ple a les roques degut a la poca vegetació destruïda abans per les tallades i ara pels incendis que cada any es repeteixen intencionadament, arribàrem als primers camps de Claravalls, lloc de reunió i de dispersió.

LLUÍS PORTA I MASSANA

Escultura Funerària Medieval

Cobertes

No hi ha gaires sepulcres a la Corona d'Aragó que tinguin la coberta plana, i, quasi tots els que hi ha són dels més rics. Amb coberta d'aquesta classe tan sols podem citar els següents: el del bisbe Sarroca, que va morir el 1289, i que es troba a la galilea de Poblet; el de l'infant Joan d'Aragó, al presbiteri de la catedral de Tarragona; el del bisbe Urrea, del bisbe Calvillo i del cardenal Calvillo, a la catedral de Tarazona; el de Fernández de Heredia, a Casp; el d'Elisenda de Montcada, a Pedralbes; el de l'abat Ferrara, a l'església de Santes Creus; un de l'església de Sant Francesc, de Vilafranca del Penedès; un del segle xv, que hi

ha al Museu Provincial de Saragossa; el del bisbe Martí Garcia, a Casp, i el de la capella de casa Foxà, a Foxà; obres, aquestes dues darreres, del segle xv. Tots ells tenen a sobre l'estàtua jacent del difunt. El sepulcre del cardenal-infant Joan al presbiteri de la catedral de Tarragona és de marbre fi i blanc, sobre la coberta hi ha l'estàtua jacent del difunt en extraordinari relleu, el qual, palesa haver estat esculpida per artístic cisell, per la dolça expressió del seu rostre, pels detalls dels ornaments pontificals que vesteix, i per la perfecta escultura dels guants que cobreixen les seves demacrades mans, així com l'excel·lent treball de les imatges tutelars de l'insigne metropolità, els escuts d'Aragó i de Sicília i altres ornaments del nínxol on està posat el sepulcre, proven que l'autor de l'obra degué ésser un artista de mèrit superior. El prelat porta mitra i bàcul i recolza el cap sobre dos coixins. Al frontal hi ha la següent inscripció: *Hic quiescit corpus sanctae memoriae Domini Johannis, filii Domini Jacobi Regis Aragonum qui in XVII anno aetatis sue factus Archiepiscopus Toletanus, sic dono scientiae infusae divinitus, et gratia predicationis floruit, quod nullus eiusdem aetatis in hoc ei similia crederetur. Carnem suam ieiunis et ciliciis macerans, in XXVIII anno aetatis suae factus Patriarcha Alexandrinus, et administratar ecclesie Tarraconensis; ordinoto per eum et inter multa alia bona opera novo monasterio Scala Dei, diocesis Tarraconenesis, ut per ipsam scalam ad celum ascenderet; redidit spiritum Creatori XIV Kal. sept.-anno Domini MCCCXXXIV anno vero aetatis suae XXXIII pro quo Deus tam in vita quam post mortem eiusdem et multa miracula operatur.* L'infant Joan va morir al Pobo (província de Saragossa) el 1334, i el seu cos no fou traslladat a aquest sepulcre fins set anys després. És molt probable que el monument fos fet en aquest intermedi. El sepulcre d'Elisenda de Montcada a Pedralbes també té la coberta plana. D.ª Elisenda no va morir fins al 1364, però sembla que en vida ja es va fer aixecar el sepulcre, tal com ho manifestà en el seu testament. L'abat Ferrara va morir el 1375, i l'estàtua jacent del seu sepulcre té els plecs molt semblants a les de les imatges de Sant Pere i de Sant Pau que hi ha a la façana de l'església de Santa Maria de la Mar, de Barcelona. També era de coberta plana la sepultura de D.ª Teresa d'Entença, mare de Pere III, que va morir el 1327 sense haver arribat a regnar. Sobre la coberta hi havia la imatge de la difunta en hàbit de religiosa, i calçada de sandàlies, però amb corona reial al cap. Aquest sepulcre era a l'església dels fra menors de Saragossa, d'on desaparegué, com tots els altres ob-

jectes de l'església i del convent, per la guerra dels francesos.

Són molt poc comunes a la Corona d'Aragó les cobertes de sepulcres a quatre pendents, en forma de piràmide truncada i en forma de piràmide amb els costats corbats còncavament.

Amb la coberta a quatre pendents coneixem el sepulcre de Pere el Gran, a Santes Creus, i, encara, està nua de tota ornamentació.

El sepulcre del venerable fra Julià Font i Roig, a la catedral de Palma de Mallorca, té la coberta de perfil, corbada còncavament i decorada amb la representació de dos àngels emportant-se l'ànima del difunt al cel dintre d'un llençol. És obra del segle xv.

La coberta de sepulcre a dos pendents és la més comuna i té ja tradició des de l'època prehistòrica. En l'art mossàrab, i en el romànic també es cobriren els sepulcres amb cobertes a dos pendents (exemple: sarcòfag de Gualter). Un dels primers exemplars de sepulcre de l'art català, cobert amb tapa a dos pendents, en cada un dels quals hi ha una estàtua jacent, és el del rei Jaume II a Santes Creus.

Un sepulcre de Rueda, del segle xiv, té la coberta en forma de piràmide truncada, i en el pla hi ha l'estàtua jacent.

Quan els sepulcres estan adossats a la paret, la coberta, en general, és a un sol pendent més o menys inclinat. A Sant Joan de les Abadesses hi ha el sepulcre del beat Miró que té la coberta no gaire inclinada i en ella l'estàtua jacent del difunt amb les vestidures traciades amb molt pla relleu. En canvi, en altres sepulcres, com el de l'església de Sant Llorenç, de Lleida, la coberta gairebé està posada vertical.

En els sepulcres exents el més comú són les cobertes a dos pendents, els quals, a vegades, són llisos i altres decorats amb escuts o senyals heràldics (sepulcres de bisbes dels segles xiv i xv a la catedral de Palma de Mallorca, i el del Museu Provincial de Lleida procedent de la Seu vella. En aquest darrer, a més hi ha la particularitat que l'estàtua jacent està a l'ampit), però el més corrent és que en elles hi hagi en alt relleu les estàtues jacentes dels difunts.

En l'art romànic ja hi ha algun precedent de sepulcres decorats amb l'estàtua jacent del difunt les despulles del qual guarden. El sepulcre de Sant Hilari, a Poitiers, té estàtua jacent i és del segle xii; en els sepulcres italians es veu el difunt al llit de mort i dos àngels separant les cortines del llit. El més antic d'aquests sepulcres és la tomba del cardenal de Braye, a Sant Domenico d'Orvieto, obra d'Arnolfo de Cambio, obrada en 1282. La tomba de Berenguer de Barutell, a la Seu vella de Lleida, presenta un record

SANT JOAN DE LES ABADESSES. SEPULCRE DEL BEAT MIRÓ

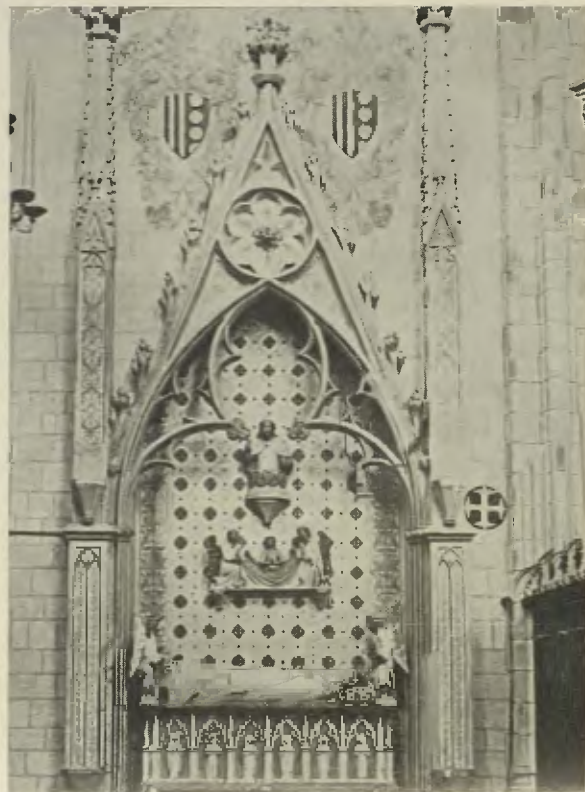

CIB. E. VIGOROSA

CAP DE L'ESTÀTUA TOMBAL DE L'INFANT JOAN D'ARAGÓ AL PRESBITERI
DE LA CATEDRAL DE TARRAGONA

SEPULCHES REIALS DE SANTES CIBER

016. H. Vilanova
 PROVALES, SEPULCHRE DE LA DUESA ELISABETH DE MONTFALC

d'aquest tipus amb tres àngels que simulen destapar el cos del difunt estirant el vel que el cobreix. A part dels sepulcres ornats amb estàtua jacent dels quals tindrem ocasió de parlar tot seguit, podem citar els següents, que en tenen sobre la coberta: el de l'ardiaca Berenguer de Vilaró, mort el 1298, i el del bisbe de Vic, Pons de Vilaró, que va traspassar el 1306. Ambdós al claustre de la Seu de Solsona; el de l'abat Bernat de Vallespirans, mort el 1333, que està al claustre del monestir de Banyoles, i la presenta en baix relleu i enquadrada a la part superior per un arc ogiu ornat de petites fulles trifòries a manera de cresteria i al començ de l'arc, com a capitells dels muntants, s'hi recargola un brancatge que acaba en una floreta de tres fulles, ornament que, com hem vist, és més comú en les laudes; un de Santes Creus, en el qual té també molt escàs relleu, i el de Costanza des Coll al Museu de Barcelona que la té en relleu mitjà. Gairebé tots els altres sepulcres tenen l'estàtua jacent en alt relleu.

A voltes, als costats del cap de les estàtues jacentes hi ha dos àngels de petit tamany. Aquesta forma de decoració té precedent en l'art romànic en els àngels de les laudes d'Elna aguantant amb un llençol el cap del difunt. En el sepulcre d'Elisenda de Montcada, a Pedralbes, hi ha un àngel de tamany bastant gros als peus i un altre al cap; en el sepulcre de Ramon Alemany de Cervelló, a Santes Creus, hi ha dos àngels al costat del cap de l'estàtua jacent de la coberta coronant-la de flors.

A vegades, les estàtues jacentes dels sepulcres porten sobre el cap un treballat dosseret ogival com si haguessin d'anar cobejades en un nínxol vertical. L'estàtua jacent del sepulcre del bisbe D. Miquel d'Urrea, de la catedral de Tarazona, que és obra d'un escultor francès, té sobre el cap un dosser i, a més, dos àngels.

L'estàtua jacent de Ram, a l'església d'Alcanyiç, obra del segle XIV, té els àngels col·locats als costats del coll.

En la del sepulcre de Fernández d'Heredia a l'església de Casp, obra del mateix segle, hi ha un àngel i un ocell que estan posats sobre les espatlles de l'estàtua jacent.

Els personatges representats en les estàtues jacentes dels sepulcres porten el vestit que en podríem dir de cerimònia; així hi veiem els guerrers amb llurs vestits de cota de malla (sepulcres de Tous, les Piles, etc.), o amb diferents peces d'armadura (sepulcre del prohom vinculador, a Poblet), o amb túnica o vestit talar (sepulcre d'Armengol VII, a Bellpuig de les Avellanes), o coberts amb un mantell (enterrament de l'església de Sant Llorenç, de Lleida), i

molts es cobreixen amb un gros escut (sepulcre de Jofre, de Cruïlles) el qual va gairebé sempre ornat amb els senyals heràldics que usà el difunt; als bisbes, amb mitra, bàcul i capa pluvial (sepulcre del bisbe Escalas, a la catedral de Barcelona; del bisbe Pau, a la catedral de Girona; de Montrodon, a la mateixa catedral; de l'arquebisbe Joan d'Aragó, fill del rei Joan II, a la Seu de Saragossa), als abats de pontifical amb llur crossa (de l'abat Oliva, a Ripoll), a les dignitats eclesiàstiques amb llurs hàbits (sepulcre del canonge Desplà, al claustre de la catedral de Barcelona), als sacerdots amb hàbits talars (sepulcre de Montserrat); a les reines, amb la corona al cap (Elisenda de Montcada, a Pedralbes) o amb llurs vestits de cerimònia cobert el cap amb una toca (Blanca d'Anjou, en el sepulcre de Jaune II, a Santes Creus); a les de les dames també amb el tocat de moda en llur temps (Sanxa Ximénez de Cabrera, a la catedral de Barcelona), o amb un gran pentinat de trenes i un petit mantell (D.ª Constança d'Anglesola, a Poblet; la senyora Alamanada de Queralt, a l'ermita de Santa Maria de Bellloc, a Santa Coloma de Queralt); les abadesses estan representades amb hàbit monacal i amb les insígnies de la seva autoritat dintre el convent (sepulcres de Pedralbes), i algunes vegades s'agrega a aquestes insígnies la corona de baró per a indicar la jurisdicció que tenien les abadesses del seu convent (sepulcre de Francisca de Portella, a Pedralbes).

Les criatures, encara que haguessin mort de pocs mesos, es representaren, en general, en edat d'uns dotze anys, per exemple, en els sepulcres menors de Poblet.

Moltes vegades, tant els homes com les dones es feren representar a les cobertes de llurs sepulcres amb hàbits monacals, bé perquè haguessin professat en l'ordre abans de morir, bé perquè així donaven un exemple de modèstia.

En el citat manuscrit de les funerals de Poblet de la Biblioteca provincial de Tarragona, es diu que en posar el cadàver del rei al sepulcre se li posava el maniple al braç esquerre i la corona al cap, i el ceptre a la mà dreta i que així es posava al catafal, tapat pel drap amb el cap a fora, sobre la cara un drap de li i sota el cap un coixí, l'estoc real damunt i el tallamar a la part del cap amb el timbre. Indubtablement que molts d'aquests detalls foren reproduïts pels escultors en les estàtues jacents dels sepulcres reials.

Quant a indumentària, l'estàtua jacent del Cardona anomenat prohoms vinculador en el monestir de Poblet, presenta la particularitat de portar al coll una gran gorguera. Molts dels cavallers re-

presentats en els sepulcres porten barba, altres només bigoti, alguns la cara completament afaitada i altres, amb la cara mig tapada per l'almòfar, mostren un tros de bigoti sense poder-se apreciar si duen o no barba. Al cap, els guerrers porten gairebé sempre un capacet, i els religiosos mostren la tonsura clerical.

Els caps de les estàtues jacents dels sepulcres recolzen sempre sobre un o dos coixins, en els quals, moltes vegades, hi ha els senyals heràldics del difunt que representen. El desconegut les restes del qual guarda el sepulcre de Selgua té la testa recolzada en el braç dret i aquest sobre el coixí.

És molt corrent que les estàtues jacents, tinguin un llibre sobre el pit (sepulcre de Dalmau de Racet, a la catedral de Girona; sepulcre d'un abat, a l'aula capitular del monestir de Veruela; sepulcre de l'abat Bernat de Vallespirans, al claustre del monestir de Banyoles).

Les estàtues jacents moltes vegades tenen als peus dos petits acòlits (sepulcre de l'abat Ramon de Bianya, al monestir de Sant Joan de les Abadesses) o bé, dos àngels (sepulcre del claustre de Sant Pere el Vell, d'Osca) o dues dones (sepulcre de Leonor de Cabrera, a la catedral de Girona) o algun animal, els més comuns són el gos, que sembla indicar que el difunt havia mort de mort natural, i el lleó, que segons alguns vol dir que el difunt va morir a la guerra. L'estàtua de Blanca d'Anjou, al sepulcre de Jaume II a Santes Creus, té dos gossos als peus. És d'advertir, com ja ha fet notar Tramoyeres Blasco, que en les estàtues que representen eclesiàstics no hi figura el gos i que, en canvi, es veu el lleó en la d'algun bisbe (sepulcre del segle xv, a la catedral de Palma; del cardenal Calvillo a la catedral de Tarazona). L'estàtua tombal de Leonor de Cabrera a la catedral de Girona porta el gos sota les mans. Als peus de l'estàtua jacent de l'almirall Jofre de Cruïlles hi ha un animal amb cap de persona.

Alguns sepulcres tenen a la coberta dues estàtues jacents del difunt; ja una a cada pendent, quan el sepulcre és de dos pendents, ja a una mateixa cara, quan el sepulcre, per estar adossat a la paret, té la coberta d'un sol pendent; així en les sepultures reials de Poblet hi havia, en algunes, les efigies del mateix rei amb hàbits reials i vestidures de diaca o de monjo bernat, però en haver-hi a la coberta del sepulcre dues o més estàtues jacents indica, en general, que en ell es guarden les despulles de dues o més persones. En un sepulcre que, procedent de la Seu Vella de Lleida, es guarda avui al Museu d'aquella ciutat, veiem ja les estàtues jacents

de Guillem Ramon de Montcada i de la seva muller Constança d'Aragó, que moriren, respectivament, el 1227 i el 1250; en elles, Guillem Ramon va vestit de malla amb almòfar, i ella porta al cap una petita cobertora i té les trenes gruixudes i girades en l'aire rodejant-li la cara. Els plecs de les vestidures d'ella són molt rígids. Ja havem dit que el sepulcre d'Elisenda de Montcada, a Pedralbes, té dues estàtues jacentes de la difunta reina, una amb hàbits reials i corona, a la banda del presbiteri, i l'altra amb vestit de monja, al costat que mira el claustre. En el sepulcre d'El Puig, de València, hi ha, a una banda, l'estàtua jacent de Robert de Llúria, i, a l'altra, la de Margarida; entre les dues hi ha una espina. Aquest sepulcre sembla obra del 1343. En el sepulcre de Bertran de Castellet, a Vilafranca del Penedès, hi ha també les estàtues jacentes del guerrer armat de totes armes i amb hàbit franciscà, una a cada banda de coberta. En el desfet sepulcre dels senyors de Queralt, a l'ermita de Santa Maria de Belloc, a Santa Coloma de Queralt, hi havia, a una banda, l'estàtua jacent del marit i, a l'altra, la de la muller. En el sepulcre de casa Sobies, de Targa, hi ha dos guerrers proveïts de grossa espasa, un d'ells vestit amb túnica i l'altre cobert de malla. També tenen les estàtues jacentes del marit i de la muller, les restes dels quals reposen en els sepulcres de Bernat d'Anglesola i de la seva esposa Constança, a Poblet; de Ram, a Alcanyis; d'Espejo, a Segorbe; un de la Seu Vella de Lleida; un altre de la capella de la Sagrada Família, a l'església de Targa, i dels fundadors, a Jèrica.

Ja no són de bon tros tan corrents les següents representacions en les cobertes dels sepulcres. Dos àngels emportant-se'n l'ànima al cel (sepulcre de l'altar de Sant Francesc a la parròquia de Sant Joan, de València; sepulcre de l'altar de Sant Josep a la Seu, de Manresa), la pietat, o sigui, la Verge sostenint el cos del seu fill, així que fou tret de la creu (sepulcre de la Seu de Palma).

A vegades ha desaparegut el sarcòfag i s'ha posat la coberta directament sobre els suports, la qual cosa devia passar amb la tomba del bisbe Arnau de Gurb, a la capella de Santa Llúcia de la catedral de Barcelona. Les restes de Sant Ramon de Penyafort en ésser traslladades a la catedral de Barcelona es varen posar en el seu sepulcre i l'estàtua jacent fou posada a terra, entre les columnes que aguanten aquell.

Tots els sepulcres conservats són fets de pedra; com una excepció, podem citar el del beat Cerdà, mort el 1422, que hi ha al presbiteri de l'església de la Verge de la Penya, a Graus, el qual

PRAT D'AGUILÓ I REFUGI CÉSAR A. TORRAS

OL. LL. SERRA

PRAT DE CADÍ

COLLET ROIG I SIERRA DE CADEI

© E. Esteva

és de fusta, i té també sobre la coberta l'efígie jacent del difunt.

Té una gran importància un sepulcre posat a la paret del costat de l'Evangeli d'una capella de la catedral de Girona, propera a la porta principal, perquè essent d'estil gòtic té l'estàtua del difunt agenollada, ja que a Castella no apareix aquest tipus de sepulcre fins al renaixement.

La sepultura de la catedral de Girona, a la qual acabem de referir-nos, és de Bernat de Raset, en la qual la posició de la imatge del difunt és lògica, perquè està agenollat als peus de la de Sant Jordi, a la confraria del qual pertanyia aquell noble. Sant Jordi està en actitud de matar el drac, i les dues imatges són de fusta.

No és gaire comú posar additaments sobre les cobertes dels sepulcres; podem citar com a excepcions: el sepulcre de Santa Eulàlia a la catedral de Barcelona, que té sobre la coberta una imatge de la Verge i quatre àngels amb candelers.

F. DURAN I CANYAMERES

Una esquiada per sota del Cadí

(Dies 2, 3 i 4 de febrer)

SERRA de Cadí... nom que em recorda temps pretèrits tan llunyans, que a voltes no sembla que els hagi viscut. Concentrant la meva imaginació, reculo el temps fins avui transcorregut, desfaiç la corrua d'anys que han passat, i em veig assegut en aquells pupitres de color de xocolata del col·legi, on estic cantant a chor amb els altres nois, i en la classe de Geografia, tots aquells noms de les nostres muntanyes, serres i llurs ramificacions que ara conec «personalment», entre les quals hi havia la serra de Cadí. Nosaltres ens les sabíem totes de memòria, i ara que les recorro i, poc o molt, les conec, però apreses d'una altra manera, a còpia de visitar-les, em dóna alegria quan anomeno amb totes les seves lletres l'esmentada serra, en recordar aquell temps en què les aprengíem, com les altres coses, a força de cantar-les i acompanyades d'algun cop de canya perquè entressin més al nostre magí.

Enguany ens ha caigut en gràcia la serra de Cadí - aquesta és la segona visita que li fem en el que va d'any - ja sigui perquè el franc està alt i ens priva d'anar a «l'altra banda» de Catalunya,

o bé perquè l'abundor de la neu ens invita a fugir dels llocs tantes vegades visitats en època d'hivern.

Deixàrem Barcelona a les 8 h. 15 m. d'un dia rialler - la Candelera - que continuà essent-ho fins a l'entrada de fosc, que, per raó natural, passà a ésser una nit estelada i també riallera en sortir la lluna.

A Martinet arribàrem a les 14 h. 30 m. i amb retard. Hom deia que no arribariem a Prat d'Aguiló, car el gruix de la neu ens ho privaria. Cap dels que deien això no ho sabia positivament; des del poble ho deuen calcular a ull; així hoensem nosaltres, puix és sabut que la gent de muntanya, sobretot a l'hivern, no es mouen de llur casa o del cafè.

En passar el Segre ja trobàrem neu. Deu minuts més amunt de Montellà ens posàrem els esquís i actuàrem damunt una neu variable. Com és de suposar, a mesura que ens enlairàvem el seu gruix creixia i la seva qualitat guanyava. La tarda finia, el crepuscle s'apropava, i el refugi Cèsar A. Torras, que ja havíem vist, encara era lluny. En arribar al coll de l'Home Mort, i després d'haver passat pels trossos de camí que travessa el bosc de pins, se'ns féu fosc del tot i ens esgarriàrem el suficient per fer-nos perdre dues hores. No deixà d'ésser una aventura, ara que ja ha passat, agradable, malgrat el ventet fred que ens rebia fiblador cada cop que pujàvem a la carena per orientar-nos; donava la sensació que anàvem desproveïts de roba. Amb un fanal d'espelma, que s'apagà, i dues piles elèctriques distanciades, que feien l'efecte de focs-follets, no en teníem pas prou per anar segurs per aquells paratges tenebrosos; els nostres ulls s'esforçaven de valent per veure-hi en la foscor. Amb aquest esforç evitàrem més d'una caiguda amb funestes conseqüències per part dels esquís, però no pas per part de les pells de foca, car, quan més falta ens feien, s'anaven desenganxant i ens feren treballar de braços, pit i cames, cosa no gens agradable, i més, tenint en compte que anàvem carregats amb sengles motxilles i dúiem unes quatre hores de «pla i amunt».

Sortí la lluna, que prou que l'esperàvem, i ens trobàrem dalt d'un serrat, enmig de pins de postal nadalenca, bo i «llaurant» l'immens gruix de neu pols; era qüestió de baixar uns quants metres de fort pendent per entrar ja a Prat d'Aguiló.

Eren les nou del vespre quan entràvem al refugi Torras, i hom no pot imaginar-se l'alegria que això ens causà; ja teníem assegurats el sopar i el dormir, dues coses ben essencials; ja estàvem a aixopluc; feia estona que ens preocupava no arribar-hi. Tots els

seus voltants eren d'una blancor encísadora, en contrast amb el refugi, el qual apareixia com una taca amb relleu enmig d'aquell mantell blanc argentat, de suaus desnivells. Formava un bell quadrat. La lluna, grossa com poques vegades es veu, un xic esmotxada, ocupava la major part d'aquella tela al natural. Ens instal·làrem a casa nostra amb tot el confort que feia el cas; sopàrem i ens posàrem «al llit», així que la feina ens ho permeté. Per demostrar la mena de neu que hi havia, només cal dir que en fondre-la per a fer-ne aigua s'havia de forçar el foc, i, en agafar-la, de seca que estava, les mans ni tan sols es mullaven; només es refredaven.

El temps canvià amb una rapidesa insospitada. Al cap de cinc hores d'haver-nos ficat «al llit», el cel s'havia ennuvolat, nevava a intervals, feia vent i el fred era tant o més intens que quan hi arribàrem. Així s'anunciava el dia destinat a fer per tot el Cadí fins a Ansobell. No hi ha mal que per bé no vingui, puix, de resultes del mal temps, variàrem l'itinerari. Ens en valguérem per fer el mandra en tots sentits, i ens resultà l'excursió a més bon preu que la projectada. Cap a mig dia s'aclarí, i ho aprofitàrem per fer una mica de pista que, ensems, serví per a estudiar l'itinerari de l'endemà, si el temps ens ho permetia. Pujàrem al turó de Prat d'Aguiló, una mena de plataforma que ens permeté fer-nos càrrec de la immensitat i originalitat de la serra, la roca ferrenya de la qual, de color gris i d'aspecte dolomític, baixa com una proa fins a trobar el bosc de verd fosc, que li dóna majestuositat.

Sota els nostres peus, les retallades cornises estaven fotogèniques. Al fons, podíem veure les cases de Bastanist aclofades sota la neu. Mes enllà, amb prou feines es distingien Estana i el Querforadat; a l'horitzó, des del puig d'Alp, Campcardós, Pic Negre i muntanyes del Pallars fins al Turbó altívol i orgullós, tot era una gran parada de pics i crestes blanques. A primera hora de la tarda entràrem de nou al refugi i férem vida de clausura, però a la nostra manera.

El dia de retorn va ésser esplèndid, tal com tots prevèiem, puix la tarda anterior s'aclarí força, la qual cosa ens obligà a sortir al defora i trencar la clausura per a gaudir d'aquella magnífica vista que ens oferia la Cerdanya amb les muntanyes que la volten.

A la matinada hi hagué un debat de curta durada, però original, puix que s'efectuà a les fosques i de cop i volta; el motiu fou que un company es queixà que pel forat de la xemeneia suara reconstruïda hi passava vent i sentia fred (no portava sac-llit); digué que s'hauria d'arranjar aquest defecte, tot installant-hi una

tapa que es pogués obrir i tancar a discreció. Es canviaren les corresponents frases i aquella càmara improvisada tornà a ésser el que era efectivament: un soroll de palla; hom es belluga per canviar de posició i tothom a dormir altra volta.

Deixàrem el refugi definitivament a les 7 h. 30 m. d'un matí optimista. Anàrem recorrent per sota de la paret de la cresta del Cadí, pel camí dels collets, que són uns contraforts en sentit perpendicular a l'esmentada paret, fins a Prat de Cadí, lloc ideal per a acampar, i Estana. Dubto que hi hagi pel Baridà, comarca a l'hivern encara bastant desconeguda, recorregut tan interessant com l'efectuat, que es pot considerar com un dels tants que es poden recomanar per a demostrar les belleses muntanyenques de Catalunya. És un parc natural reservat, per ara, als esquiadors decidits. La neu era abundant, bona i pols en la major part del recorregut. Els pendents no gaire forts, suaus, permetien evolucionar amb comoditat; els boscos, francs al nostre pas, amb pins i avets de totes formes i mides, i amb una estètica tan escaient amb els sortints de la serra, que llur visió ens ajudà a creure que ens passejàvem per un veritable paradís on el blanc i el verd jugaven un paper molt important.

El tros d'Estana a Martinet, es féu pesat per haver de dur els esquís a l'esquena i haver acabat el recapte.

Aquesta excursió fou efectuada pels socis senyors Estasen (Ll.), Puntas, Codina, Beran, Plans, Ribas (J.), Acarín i el que subscriu.

ROSSEND FLAQUER I GIL

Notes de Suïssa

Sojorn a Berna

ERA cap al tard quan entràvem a Berna. La ciutat estava regada de poc. Un ruixat havia tret la pols dels carrers i esbandit els arbres.

L'endemà, la capital dels cantons suïssos se'ns apareix sota un dia serè i ennuvolat alhora. Un dia d'aquells en què fa sol i no en fa; en què hom espera la pluja i no ve. Els núvols ensenyaven les orelles per damunt de les muntanyes veïnes, i es divertien descrivint corbes i ordenant aspectes sorprenents i preparant el pròxim ruixat.

BERNA. VISTA DE LA CIUTAT

Cl. F. Blasí

BERNA. UN DELS PRINCIPALS CARRERS DE LA CAPITAL AMB LA TORRE DEL RELOTGE

BERNA. PALAU FEDERAL

BERNA. CASA DE L'AJUNTAMENT

Cls. F. Blasí

Berna és la ciutat de Suïssa que ha conservat millor el seu aspecte de vila vella; sobretot, en el nucli central. Presenta un gran interès arqueològic, amb els seus carrers enllosats a l'antiga, l'aigua que corre arran de les voravies, les cases amb porxos, les fonts històriques coronades per figures grotesques i els cloquers de les nombroses esglésies. Heus aquí tota la vila de l'Edat Mitjana i de la Renaixença, que reemplaçà l'antiga ciutat de fusta, destruïda per incendis successius ocorreguts el segle XIII.

La Casa de l'Ajuntament, restaurada el segle XV, és d'estil gòtic borgonyès de l'època. És curiós d'observar la construcció de la doble escalinata exterior que mena al pis principal, tota enramada de geranis florits.

L'estil flamboiant ha deixat a Berna una obra colossal i bella: la Catedral. El cloquer d'aquesta catedral és el més elegant de Suïssa. Tot l'edifici resulta un exemplar de l'estil gòtic terciari, puix fou començat a les primeries del segle XV. El culte de la Catedral de Berna és protestant. Fou construïda pels catòlics i dedicada a Sant Vicenç.

En aquesta catedral cal remarcar l'existència d'una pica baptismal situada al centre del presbiteri; la gran nau central, d'elegants proporcions, i un portal d'accés, l'adornament del qual consisteix en algunes belles escultures que representen el Judici final, i d'altres a les parets laterals que representen les verges folles i les verges sàvies.

L'edifici més característic de Berna és la Torre del rellotge. Fou construïda el segle XV, per bé que les pintures són modernes. Aquesta torre forma part de l'escut de Berna. Davant d'ella cada migdia s'embadoquen infinitat d'espectadors, per tal de contemplar com ballen uns petits ninots, situats en la plataforma d'una capelleta enlairada que sobresurt de la paret.

A les primeres batallades de les dotze hores del migdia, tots els badocs que esperen al carrer que dona enfront de l'esmentada torre, aixequen el cap per contemplar la capelleta. De primer canta el gall, la figura del qual passa, seguida d'unes altres figures que semblen bisbes i que mouen el cap. Després, la representació del Pare Etern trabuca un rellotge de sorra. Els óssos i altres animals surten de llur amagatall i donen una volta per davant del públic. Després de tot això, la gent desfila satisfeta. El dia següent succeeix el mateix, a la mateixa hora i davant del mateix nombre de badocs.

I fa molt de temps que a la Berna vella tot succeeix igual. En-

tretant, s'ha bastit una ciutat nova, germànica per excel·lència, tota de ciment armat, amb unes cases altes i simètriques i amb uns palaus extrets del classicisme o del renaixement florentí. Com a exemple podem citar el Palau Federal, on es reuneix el Consell Federal Central de Suïssa.

Ponts i parcs i monuments completen la urbanització moderna de la ciutat de Berna. Al recer d'aquesta edificació, la ciutat conté indrets magnífics d'expandiment per als ciutadans, i perspectives ideals gràcies a la disposició del riu Aar.

Berna, però, no ha perdut pas l'aire pagesívol dels temps pretèrits. Les botigues d'avui, brillants i engrescadores, devien ésser fosques entrades de la vila rural; les antigues colleccions artístiques han estat aplegades en espaiosos museus; els geranis penjats avui a les escales de la casa de l'Ajuntament i a les finestres de moltes cases, semblen els mateixos d'antany. Els geranis donen una nota de distinció i de bon gust als suïssos.

Hem guaitat la ciutat de Berna des de diversos indrets dels seus voltants. N'hi ha un, però, de més privilegiat per als turistes. És el més còmode i el més plaent, i l'escollit pels ciceroes. Si en ésser-hi, el turista no exterioritza la seva emoció davant de l'espectacle de la urbs, el cicero té cura de fer-li notar els grans avantatges de la passejada, ombrejada per exuberant vegetació i limitada per cases d'esbargiment de tota mena.

Des d'aquest indret privilegiat, hom descendeix a veure els ósos de Berna. Estan engabiats dintre un clos profund. La figura de l'ós és l'emblema d'aquesta ciutat. La tradició explica que el duc de Berthold de Zoehringen, fundador de la vila l'any 1191, declarà que donaria a aquesta nova residència, el nom del primer animal que hi passés. Aquest primer animal fou un ós, que en alemany s'anomena Baer.

Els cèlebres ósos de Berna, de carn i ossos, hom té l'avinentesa de contemplar-los sense neguits, igual que els de fusta treballada que venen a totes les tendes. Aquests treballs especials, a l'abast del poble rural, i la torre del rellotge, encant dels forasters, formen l'esquer de la badoqueria a Berna. De cara al rellotge sempre trobareu grups de badocs que esperen que canti el gall, que facin signes amb el cap els simulats prelats, que la figura representativa del Pare Etern trabuqui el rellotge de sorra i que surti de l'amagatall un seguici d'animals de cartó.

F. BLASI I VALLESPINOSA

CRÒNICA

CENTRE

LA MORT DEL REI ALBERT I DE BÈLGICA.—Amb motiu del tràgic accident d'alpinisme que causà la mort al rei Albert I, la Junta Directiva adreçà el condol del CENTRE al senyor Cònsol General de Bèlgica a Barcelona.

El senyor Cònsol ha agrait efusivament la condolença del CENTRE.

UN ALTRE OBITUARI.—També hem de lamentar la mort del consoci senyor Lliberat Puig i Guerra, ocorreguda recentment. Amb aquest motiu la Junta va trametre el condol al senyor Francesc Puig i Alfonso, pare del nostre malaurat company.

LA DESTRUCCIÓ DE LES CREUS DE TERME DE SANTA COLOMA DE QUERALT I DE MIRALLES.—Les bàrbares depredacions que, d'un temps ençà, hem de lamentar contra les típiques creus de terme de la nostra terra, ha mogut la Secció d'Arqueologia, d'acord amb la Directiva del CENTRE, a manifestar a les autoritats dels llocs on aquells fets han tingut efecte, la indignació sentida, i interessar-los la restauració i reposició d'aquells monuments de la pietat antiga i, ensem, mostres de la cultura artística d'altres temps.

Darrerament, s'ha hagut de lamentar la destrucció de la bonica creu de terme de la històrica vila de Santa Coloma de Queralt, que existia a les afores de la població, junt a l'artística font, record de la noble casa dels Queralt.

Igualment, el CENTRE ha significat els seus sentiments de protesta a l'ajuntament de Miralles per la destrucció de la creu de l'esmentada població.

Aquestes destruccions, obra d'una inconscient barbàrie, impròpia de

la nostra terra, han arribat a un extrem tan escandalós, que han meregut una ordre del Conseller de Cultura de la Generalitat manant a les autoritats municipals major vigilància i el degut càstig als malfactors. El CENTRE ha felicitat l'esmentat Conseller per tan encertada disposició.

El senyor Alcalde de Santa Coloma de Queralt ha tingut la gentilesa de contestar la comunicació del CENTRE, amb una lletra particular, en la qual ens comunica que l'ajuntament, després de protestar de l'acte vandàlic, es preocupa de la reconstrucció de la creu malmesa.

INFLUÈNCIA FRANCESA SOBRE L'ART CATALÀ DEL SEGLE XVIII.—El dia 9, el senyor Cèsar Martinell donà la seva anunciada conferència sobre aquest tema.

Primerament, exposà les influències dominants en acabar el segle XVII, que eren preferentment xurri-guesques. Amb l'adveniment de Felip V al tron d'Espanya, Catalunya hagué de sofrir la repressió política i molts enderrocs i expoliacions de monuments que no foren compensats més que amb la construcció de la Ciutadella i de la Universitat de Cervera. No obstant, per bé que amb construccions, no tot l'esplendoroses que en altres circumstàncies haurien pogut ésser, i amb obres d'escultura i pintura, la nostra terra copsà les noves tendències franceses que, en aquell temps, s'estenien per Europa.

El conferenciant cità com a obres més representatives de la introducció d'aquesta modalitat a Catalunya, la façana de la catedral de Girona, el retaule major d'Igualada i un retrat de senyora del pintor barceloní Pere Crusells.

En arribar a la segona meitat del

segle, la tendència francesa es fa més manifesta amb els arquitectes Damià Ribes, Josep Prat i Joan Soler, que fan les obres de Sant Miquel del Port, la capella de Santa Tecla de Tarragona i l'edifici de Lotja. En l'escultura sobresortiren Carles Salas i els germans Bonifàs, i en pintura els Tramulles, el Vigatà i el dibuixant Casanovas. De tots projectà llurs principals obres, i en féu els oportuns comentaris.

Féu notar com la institució de l'Escola de Nobles Arts influí a encarrilar els nous ensenyaments estètics, amb la figura del seu primer director, el gravador Moles, al front.

Finalment, historià com la Revolució Francesa, amb la immigració d'exiliats polítics augmentà la voga dels costums i afecció per l'art francès, dels quals el pintor Josep Flaugier fou la figura més destacada. Amb la projecció d'obres d'aquest artista, que arriben al període neoclàssic de les primeries del segle XIX, acabà la seva conferència el senyor Martinell.

L'EVOLUCIÓ DELS RIUS CATALANS.—El senyor Lluís Solé, el dia 11 de febrer, donà la seva anunciada conferència sobre aquest tema. El conferenciant exposà, amb l'ajut d'alguns esquemes i fotografies, l'estat actual dels nostres coneixements sobre els múltiples problemes que planteja l'estudi dels rius catalans tenint, però, en compte que degut a les llacunes deixades per la investigació, avui és encara impossible donar una visió sintètica dels factors que han contribuït a traçar l'actual xarxa hidrogràfica.

Els rius costers, de caràcter torrencial, nascuts en el muntanyam del Sistema Mediterrani presenten gairebé tots la direcció NW-SE., normal al relleu. Alguns com el Mogent, Tordera i Noia, tenen un tros del seu trajecte paral·lel a la serrallada, degut probablement a les falles que limiten la Depressió Prelitoral. Cal remarcar que entre els afluents del vessant mediterrani i els de la prelitoralencia existeixen

alguns casos de captura com el de la riera d'Argentona.

Dels rius nascuts en el Pireneu, els uns, com el Fluvià i la Muga, segueixen la direcció W-E., imposada pel penducle muntanyós olotí que uneix les muntanyes litorals amb el Pireneu; els altres, els migjornencs, van de N-S., traçat que imposa el relleu pireneic. El perfil longitudinal d'aquests rius permet tenir una idea del seu estat evolutiu; mentre els uns presenten un perfil pròxim al d'equilibri, els altres el tenen més irregular, com el Fluvià que presenta una marcada convexitat a Olot, produïda, sens dubte, pel volcanisme i subsegüent embassament de la plana olotina. Entre el traçat propi dels rius llevantins i el dels rius migjornencs hi ha el del Ter i Llobregat que segueixen en llur curs superior la direcció N-S. i després torcen cap a llevant. La desviació del Ter s'ha interpretat de tres formes distintes, per Vidal (moviment orogènic del Montseny), Almera (moviment epirogènic i embassament de la plana de Vic) i San Miguel de la Cámara (captura). Modernament Panzer ha estudiat les tres solucions i creu que el Ter no s'ha continuat mai amb el Congost i Besós, sinó que sempre ha seguit el curs actual. El cas del Llobregat pot ésser degut a falles transversals al relleu, les quals han facilitat el pas del riu pel peu de Montserrat.

Els rius pireneics, en llurs curs superior, presenten relacions interessants amb els fenòmens de glaciària. Els estudis de Panzer, Nussbaum i Frödin, sobretot han posat en evidència la continuïtat de les morrenes terminals de les geleteres quaternàries amb les terrasses dels rius, les quals ordinàriament són en nombre de quatre. Els rius segriàncs en desembocar a la plana de la Depressió Central formen una típica plana de peu de muntanya (pièdmont) amb terrasses que segurament no responen al ritme glaciària quaternari. En canvi, els altres rius catalans tenen llur desembocadura en planes de nivell de base.

UNA EXCURSIÓ PER LES TERRES DE MALLORCA.—El senyor Francesc Pujol i Algueró, el dia 23, donà la seva anunciada conferència sobre Mallorca.

Dividí la seva dissertació en cinc capítols. En el primer, a manera de prelude, glossà els encisos de l'illa daurada. En un segon capítol fixà la seva situació geogràfica i en féu, a grans trets, una petita història des dels temps primitius, i remarcà les gestes més rellevants que s'hi descabdellaren, i d'una manera especial aquelles que hi portà a cap el comte-rei Jaume el Conqueridor.

En els successius apartats parlà del viatge, i glossà la travessia; de l'estada a Palma i de la perspectiva general, i cità els seus monuments, les principals poblacions de l'illa i llurs belleses naturals i artístiques.

Finalitzà el senyor Pujol explicant la tornada de l'excursió a Mallorca, i projectant una col·lecció de clixés il·lustradors.

Secció de Fotografia

EXCURSIONS I SESSIONS DE PROJECCIONS.—La Secció de Fotografia durant aquest mes ha realitzat les següents excursions: el dia 11, a Sant Esteve de Cervelló i Brugués; el dia 25, a Sardanyola, Santiga i Sant Iscle de les Feixes.

Com de costum, també, en les seves reunions setmanals ha celebrat sessions de projeccions explicades, a càrrec del senyor Josep Puntas, el dia 8, el qual projectà i descriví clixés de diversos llocs d'Espanya; i el senyor Josep Rovira i Mas, el dia 22, el qual, així mateix, projectà i va descriure clixés de la *Vall d'Ansó i Hecho*.

A remarcar la conferència que sobre el tema *El progrés de la fotografia i les plaques infra-roges*, donà el senyor Lluís Massó el dia 15, que constituí un documentat estudi dels elements fotogràfics a què es referí.

Secció d'Esports de Muntanya

CONVERSAS PER A JUNIORS.—Seguint el curset de converses, darrerament

s'han desenrotllat els següents temes:

La tècnica de l'Arlberg, per Josep M.ª Soler i Coll. Sota aquest tema tan suggestiu i de plena actualitat, el senyor Soler no en tingué prou amb una sessió per a explicar els fonaments d'aquesta tècnica, i de passada fer-hi atinades observacions, i amb força gust escoltat per un auditori nombros i atent, dissertà durant quatre tardes seguides entorn de l'esmentat tema.

Resulta impossible encabir en un comentari la prolixitat de temes concrets que el conferenciant, amb un gran coneixement, va anar desenrotllant, per la qual cosa ens limitarem a donar un resum del que fou cada una d'aquestes converses.

La primera estigué dedicada a explicar un viatge fins a l'Arlberg, a descriure aquesta regió, el funcionament de la seva famosa escola d'esquís, i, per mitjà de diapositives, a donar a conèixer la població i vall de Zürs i les excursions que, d'allí estant, es poden fer.

La segona conversa es destinà íntegrament a definir i resumir els principis fonamentals en què es basa l'anomenada escola de H. Schneider.

En la tercera sessió, el senyor Soler comparà textos de Sohneider i d'Arnold Lunn per demostrar que, en realitat, l'escola anglesa i posteriorment l'escola suïssa no es troben molt distanciades dels postulats de l'escola de l'Arlberg, encara que alguns fanàtics, a cada banda, s'entesten a fer veure el contrari.

Fixà, també, amb gran claredat, la posició que totes aquestes tendències i escoles han adoptat davant el primitiu viratge «telemark».

La darrera sessió fou un resum de les altres tres, i es projectà el film tècnic «El rastre en la neu», amb el qual es clogué aquell curset que fou seguit amb un manifest interès.

Consideracions sobre la literatura alpina, per Josep M.ª Guilera.

Partint de les obres dels primers

romàntics, que inicien una admiració vers els paisatges de la Suïssa aleshores coneguda, el conferenciant amb abundància de dades, refeu el moviment literari iniciat a mig segle XVIII i continuat durant tot el XIX, dins el qual la naturalesa va prenent cada cop més amplitud dintre els treballs literaris, fins arribar a l'època de les grans ascensions inicials, a la fundació dels primers clubs alpins, i a la posterior formació de la veritable literatura alpina. Cità els escriptors que més han anat contribuint a aquesta evolució, començant per J. J. Rousseau, amb la seva novella *La Nouvelle Héloïse* (1761), Buffon (amb la primera teoria dels glaciars), germans Deluc, Marc Teodor Bourrit, tan entusiasta com mal excursionista, H. B. de Saussure, autor dels *Voyages dans les Alpes* (1779); Byron i Shelley, amb els seus poemes (1817); Cox, autor dels *Sketches*, i Raimond, el seu traductor, el qual després havia d'ésser una glòria pirenenca; Töpffer, amb els seus *Voyages en zig-zag*; Flaubert i Jaine, amb viatges pels Pireneus. Es referí a l'aspecte científic, citant a Lluís Agassie i els seus companys els quals, el 1840, constituïren l'*Hotel des Neuchateleois*, sota un roc del glacier d'Unteraar, i també als anglesos Forbes (1842), i John Rusquin (1856). Poc després arriba la fundació de l'«Alpine Club» (anglès), 1857, i s'intensifiquen les obres d'exploracions, viatges i escalades, destacant-se les de Tyndall, Lellie Stephen, Hincliff, Whymper, Fresfield, Dent, Mummery pels anglesos, mentre els francesos s'han de limitar amb Michelet i, bastant més tard, amb Emile Javelle, quan ja estava fundat el C. A. F. Modernament, la literatura purament alpina ha entrat en una nova fase gràcies als llibres de Guido Rey, i amb aquesta cita quedà cloa aquesta ràpida visió del camp literari més afí amb les nostres inclinacions.

La Muntanya i l'enfortiment espiritual de l'home, per Josep M.ª Batista i Roca.

El conferenciant, home conegut per la seva actuació guidora de les nostres joventuts, escollí aquest tema per a adreçar-se als juniors del CENTRE, i, en resum, digué:

La muntanya es presenta davant de l'home amb una força d'atracció, perquè ella té un encís que només el deixa assaborir als que vencen les nombroses dificultats com a premi a llur constància. Dues conseqüències es poden treure d'això: la primera, la conveniència d'anar a la muntanya amb una finalitat concreta i no perquè sí; la segona, que la muntanya no és sinó per als que se sostrauen a l'atracció que la ciutat exerceix damunt d'ells. Es, doncs, necessari per a arribar-hi una fortalesa física i moral: física, que suposa una resistència en el cos per a vencer la naturalesa, i moral, que li doni una confiança en si mateix.

L'home hi va a vegades sol, i aleshores dona a entendre quina és en ell aquesta doble fortalesa, que ha d'ésser molt més crescuda que quan va acompanyat, però la seva anada a la muntanya no proporciona cap fruit a la collectivitat; en canvi, anant en colla amb menys energia coopera activament a la societat i rendeix el seu esforç. Aquesta fortalesa li exigeix sempre la qualitat de no vacillar, la de comprendre quines són les conseqüències d'allò que va a realitzar, perquè la inhibició i la manca d'atenció no han d'existir a la muntanya; i molt d'avantatge té guanyat si entre els amics hi ha un veritable esperit de companyonia. Quantes desgràcies s'haurien evitat si realment hagués existit aquest esperit! Per exemple, la que succeí apuest passat Nadal i que acabà amb la vida d'un excursionista. I espontàniament sortirà una disciplina ben entesa i també el cap de la colla excursionista, per tal d'atendre degudament la necessitat real d'una direcció que experimenta aquella. Per a ésser un bon cap de colla es necessita inspirar confiança i un prestigi moral que el colloca per damunt dels seus propis companys; un caràcter i una simpatia

que el fan ésser enèrgic en el moment decisiu i tothora alegre; donar exemple, i principalment quan es troben en perill; un sentit de justícia i decisió que origina el respecte que li professen els seus companys de colla; i, en gran escala, uns sentiments de responsabilitat i de vetllar sempre pel benestar dels altres i per damunt del propi. No obstant, encara li manca el comandament, on es posen en joc totes aquestes qualitats i on es veu el bon cap de colla en fer prevaler la seva voluntat pròpia.

Només actuant d'aquesta manera l'home podrà sortir triomfador de la muntanya i això li proporcionarà una victòria per a ell i una satisfacció a la collectivitat.

TRAVESSIA DE NÚRIA PEL PUIGMAL A LA MOLINA.—El dia 11 la realitzaren els socis senyors Andreu Xandri i Albert Casanellas.

Es pujà amb esquís fins al nivell del pluviòmetre, i amb crampons fins al cim i per la carena fins al pas dels Lladres. L'estat lamentable del trajecte (absència de neu o ventada o glaçada allí on n'hi havia) comprès entre el pas dels Lladres i el pla de les Salines, els obligà a portar els esquís a coll, i no els pogueren utilitzar fins a prop del coll de la Creu de Maians.

Altrament, si des del punt de vista de l'esquí el resultat de la diada fou un xic magre, no així des del punt de vista muntanyenc. Un temps magnífic als cims i una extensa mar de núvols a la plana, els farà imborrable el record d'aquesta excursió.

Horari net: Núria, 0.00; Puigmal, 3 h. 40 m.; pla de les Salines, 5 hores 30 m.; coll de Toses, 7 h. 25 m.; la Molina, 8 h. 35 m.

EXCURSIÓ A LUCHON.—El dissabte 17 de febrer, a la tarda, sortírem cap a Luchon els socis del CENTRE senyors B. Puig, E. Schleicher, I. Abadal i J. Balcells. Degut a una trencadissa prematura d'esquís a la sortida del garatge, anàrem a fer-ne provisió al magatzem d'un dels com-

panyans. A Masnou, una «panne» al tub de la benzina ens obligà a fer un «training» de 2 quilòmetres empenyent l'auto. A dos quarts de cinc, arranjada l'avaria, continuàrem el nostre camí i arribàrem a Toulouse a dos quarts de dues de la matinada, resultat aconseguit gràcies al bon estat de la carretera seguida.

L'endemà, el camí de Toulouse a Luchon fou una agradable passejada. En apropar-nos a Sant Gaudens, els blancs cimals dels Pirineus ens aparegueren amb llurs cornises de línies geomètriques. Poc abans d'arribar a Luchon, dalt una muntanya que domina gairebé tota la vall, s'albira fosc i massís com una roca l'Hotel de Superbagnères.

Com que les proves de la «Coupe de France» que volíem presenciar no començaven fins el dimarts, dedicàrem el dilluns a explorar les pistes i estudiar el sistema de màxima amortització de l'abonament del cremallera, de què ens havíem proveït, fent el major nombre possible de baixades.

No detallo resultats de les diverses proves de la «Coupe» per no extendre'm massa i haver-los ja publicat la Secció d'Esports de Muntanya.

En resum; dies de sol, de primavera, en els quals la neu es fonia ràpidament, aprofitats joiosament per a fer esquí de baixada. Les pujades i el cansanci consegüent, eren eliminats pel cremallera i el cable, i hom es troba descansat per a emprendre la davallada.

Es una llàstima que en el nostre país no existeixin mitjans de transport per a pujar l'esquiador, a fi que pugui dedicar el seu esforç únicament a la baixada, condició de màxima importància per a la formació de l'esquiador de classe.

La tornada es féu sense contratemps, llevat de la crema de dues motxilles, degut a haver-se inflamats uns tubs de cera que hi portàvem, comprats a Luchon amb la il·lusió de la novetat.

J. B.

EXCURSIÓ A VILIELLA I PORTÉ PER LA PORTELLA BLANCA D'ANDORRA.—Excursió feta pels socis Carme Armanagué, Mercè i Núria de Quadras, J. M.ª Nubiola, Joaquim Bofill, Pere Vives i Raimond Arderiu.

A les 3 h. 15 m. i amb la mateixa impressió d'una anada a la Molina, sortirem pels F. C. del Nord el dissabte dia 24 de febrer. A la Molina, férem adéu al Xalet i als que hi anaven. Erem a Puigcerdà, i l'autoòmnibus de l'Alsina Graells, que ens veié les intencions, ens reclamà els esquís per a ensostrar-los. La carretera de la solana ens indicà que a Cerdanya hi havia fet uns dies de temps estival i enganyador per als pobres arbres que havien tret florida. La pols pujà dos dits pel recanvi que guaitàvem per la finestreta de la nostra tercera. De Martinet a Llés, amb cotxe llogat si pot i vol pujar-hi. El seu amo estava de bones, i encara que érem set i els estris, ens portà fins a un quilòmetre sobre Llés. Després, a peu mitja horeta i a Viliella. El poble dormia i nosaltres teníem ganes de fer-ho. Un puré, fet a la «poala» de la casa propietat dels arquitectes, ens posà a to.

Diumenge. Feia bon temps; pasàrem per cal Jan camí del bosc i amb els fustots al coll, tot tement fer massa estona les caramelles; ja dins del bosc trobàrem neu suficient per a calçar-nos els esquís. A la baraca dels Esparvers menjàrem quatre *ganyíps*, i cap a la Portella Blanca d'Andorra. A sota d'ella ens separàrem: els uns volíem pujar al pic Negre d'Envalira, els altres tenien ganes de començar la davallada. A la vall de Campcardós trobàrem la neu endurida, i amb tot i això la baixada era agradable, llarga i poc sobtada. En plena baixada en desaparagué un; no sabé sostreure's al romanticisme de banyar-se en el torrent gelat amb claror de lluna, ni a la patinada que l'hi conduí. Els que anàvem sense cantells metàl·lics als esquís vigilàvem aquelles pales ja ben glaçades, per allò que una

relliscada qualsevol la pot donar en aquest món.

A la fi arribàrem a Porta. Sopar a can Michelle de Porté.

Dilluns al matí, tot nevant, férem els tres quilòmetres de carretera que ens separaven de la «gare» amb una alfombreta de neu que estrenàrem i que ens semblà que ens feia anar més lleugers. Puigcerdà i, vulgues o no, altre cop a Barcelona.

Secció d'Arqueologia

LA RELIGIÓ HELIOLÀTRICA DELS IBERS I L'ESTELA FUNERÀRIA DE BADALONA.—Amb motiu d'haver estat transportada al petit museu que ha començat a organitzar l'Agrupació Excursionista de Badalona una interessant pedra amb lletres ibèriques, que existia a la masia de can Paxau, al barri de Llefà, la nostra Secció hi preparà una excursió. El dia 9, se celebrà la sessió preparatòria, en la qual el consoci senyor Francesc Carreras i Candi donà a conèixer la importància de la susdita pedra.

Es tracta d'un «cipo» o estela funerària que porta ben representada la religió dels ibers, per mitjà d'un emblema del sol, que aquí és l'estel de sis puntes, un altre de la mitja lluna, una breu llegenda ibèrica i la sevàstica, al costat de tres llances. Aquestes llances són les que fan qualificar de funerària aquesta pedra, encara que la seva forma ja en constituís un bon inici.

Pertany al segle I abans de J. C., i tota la seva senzilla escultura segueix les tradicions de l'art autòcton d'Ibèria.

Féu notar el senyor Carreras i Candi la igualtat pasmosa que presenta aquesta estela, amb una altra d'apareguda farà tres quarts de segle en ésser enderrocada una casa de l'Arc de Sant Ramon del Call, pedra que aparedaren una altra vegada en venir a reconstituir aquell immoble. Es prou coneguda la gent de lletres per haver-la publicat Antoni de Bofarull en el volum I de la seva *Història de Catalunya*.

L'existència de dues esteles tan

iguals dona motiu de pensar si pogué existir algun ritual funerari en els enterraments de la Laietània. Una estela apareguda en terres catalanes de la ibèrica Ilercovonia, en el terme de Cretes, a Calaceit, no presentava simbolismes solars, i sí tan solament el de les llances, que alludeixen el nombre de guerrers morts pel combatent difunt.

La religió heliolàtrica, tant a les clares indicada en les esteles de Laietània, portà en Carreras i Candi a donar mostres arqueològiques abundants sobre l'adoració solar en les seves diverses manifestacions, en les que presenta l'abundosa numismàtica i l'epigrafia del segle II de Jesucrist, en què apareix l'adoració a Mitra.

Deixà de banda la interpretació de les llegendes ibèriques, i manifestà la impossibilitat de desxifrar una escriptura per no saber-se l'idioma amb què es relaciona.

La conferència fou il·lustrada amb projeccions referents a les esteles ibèriques i a la religió heliolàtrica de la nostra terra.

VISITA AL MUSEU DE L'AGRUPACIÓ EXCURSIONISTA DE BADALONA.—Aquesta Secció realitzà aquesta visita, el dia 11 de febrer, a la qual assistí un considerable nombre de socis. L'objecte principal de l'excursió fou conèixer l'estela funerària ibèrica trobada en terrenys immediats a la casa coneguda per «Can Paxau», al barri de Liefià, de la ciutat veïna. Una felicitat casualitat fou causa de la troballa de tan interessant exemplar. Consisteix en una pedra de 1'42 cm. d'alçada per 0'41 cm. d'ample i 0'28 cm. de gruix, d'aerànica grollera, en la qual hi ha gravats, en baix relleu, a la part superior, un estel de 6 puntes; a sota, una mitja lluna amb el corns cap per avall; a la part baixa una *svastica*; a l'esquerra, i unes llances a la dreta del que mira, i a la part més inferior una inscripció formada per 5 signes ibèrics, el darrer dels quals està mutilat.

El nostre consoci senyor Carreras

i Candi parlà d'aquest monument en la conferència que donà al CENTRE el dia 19 de febrer i de la qual donem un extracte en aquest BUTLLETÍ.

El Museu Arqueològic i Marítim de l'Agrupació Excursionista de Badalona, no per modest és menys interessant, puix demostra un laudabilíssim esforç i abnegació per part dels seus iniciadors i col·laboradors. Es un recull de fragments i exemplars prehistòrics, ibèrics, romans i d'època més baixa, trobats a la localitat i classificats i ordenats amb exquisita cura. I no és menys curiós el recollit al Museu marítim.

Els nostres consocis quedaren complagudíssims de la visita, tan agradable com profitosa, i felicitaren els companys d'excursionisme de Badalona per llur obra realment meritòria.

CONFLENT INFERIOR.—Sobre aquest tema el senyor Antoni Gallardo donà una conferència, el dia 16, sobre diversos monuments visitats al Conflent, Vallespir i Rosselló; fou il·lustrada amb nombroses projeccions. Descriuí les esglésies de Bola d'A-munt, amb els altars del segle XVII, absis del XII; Prada, amb les arcades de Sant Miquel de Cuxà a la façana de la parròquia i el campanar del segle XII; Cuxà, amb els nous descobriments de construccions pre-romàniques amb arcs de ferradura; Taurinyà; Fillols, amb campanar i absis del segle XII; Cornellà de Conflent i Vilafranca, amb nombrosos detalls dels segles XII al XIV; Santa Maria de Riquer, probablement del segle IX, però convertida en magatzem i dividida en dos pisos; Catllar, amb campanar i porta del segle XII; Eus, de dues naus separades per columnes arcaiques del segle XI; Marcevol, visitat amb poca llum, que solament permeté donar dos clixés (pintures de l'absis i absis central); Illa, amb les esglésies de l'Hospital; la Rodona i la parroquial; Millars, amb les fortificacions; pedra romànica sobre una altra de romana a l'església romànica del cementiri de

Pezilla de la Ribera; portal (segle XII) de Toluges, i finalment, la col·legiata de Serrabona, amb les construccions dels segles XI i XII. D'aquest monument romànic, degut a haver-se obert recentment una finestra al tester, es pogueren projectar aspectes inèdits dels proanos i pintures adjuntes, així com aspectes complets de la galeria meridional que fins ara havia estat apareadada, en la qual apareixen arcades amb parells de columnes un xic bombades de capitells de marbre rosat de Vilafranca.

IDEA GENERAL DE LA PROTO HISTÒRIA A CATALUNYA.—A petició d'alguns estudiants d'Ensenyament Secundari, el dia 17, el senyor Pelegrí Casades i Gramatxes donà una conferència sobre les civilitzacions prehistòriques i pre-romanes a la nostra terra. Amb una precisió que només el domini que el conferenciant té d'aquestes matèries fa possible, descabdellà el senyor Casades molt sintèticament i amb gran claredat les característiques i manifestacions dels períodes de la humanitat que fan de fonaments a la història. El jovent que l' escoltava, el qual amb la petició feta ja demostrà l'interès per aquestes matèries, quedà molt complagut.

VISITA AL CAU FERRAT DE SITGES.—Amb l'assistència d'una vintena de socis aquesta Secció efectuà aquesta visita el dia 18 de febrer.

L'objecte de l'excursió a Sitges fou tant per admirar, una vegada més, els exemplars del Museu fundat pel que fou el nostre consoci Santiago Rusiñol, com per a retre un testimoni d'admiració i pietós record a tan il·lustre patrici, el qual, donant una mostra de veritable estima a tan xamasa vila, volgué fer perdurar aquest amor cedint-li els tresors d'art que estatja el *Cau Ferrat*.

La Junta de Museus de Barcelona, la qual facilità la nostra visita col·lectiva, en la curiosa instal·lació dels exemplars que formaven aquest i

amb els que hi ha afegit novament, té demostrada quan complidament porta a terme l'honrosa comanda que li fou confiada pel municipi sitgetà.

LA VIL·LA ROMANA DE TOSSA.—El dia 23, tingué lloc la clausura de l'exposició de dibuixos, pintures, etc., de Tossa, de mossèn Josep Soler de Morell, de la qual ja donàvem compte en el número passat.

Amb aquest motiu el doctor Albert del Castillo, catedràtic de la nostra Universitat i Conservador del Museu Arqueològic, donà una conferència sobre el tema que encapçala aquestes ratlles.

Féu un científic estudi dels primitius poblaments de la nostra Costa Brava i de la regió de la Selva. La villa romana descoberta pel Dr. Melé, fou molt extensament descrita; dels mosaics remarcà llur gran importància, especialment del figurat, la inscripció del qual el Dr. Castillo interpretà en forma definitiva. Finalment exposà la necessitat de continuar les excavacions.

Secció de Cinema

LES NOSTRES SESSIONS.—La del dia 8 de febrer fou oferta a la Secció de Cultura del «Futbol Club Barcelona». En el programa ultra els sis films seleccionats per al Concurs de París s'incloueren *Pirenenques*, d'Ignasi Canals, i *Vara de Freixa*, d'Eusebi Ferrer. Els que pogueren gaudir de la sessió - molts no caberen a la sala - quedaren entusiasmats de les produccions exhibides com a mostra del moviment amateur català.

La del dia 22 fou una sessió documental, digne coronament de la sèrie ininterrompuda de les nits del segon i quart dijous, les quals queden ara suspeses per donar lloc al III Concurs Català de Cinema Amateur, el programa de les sessions del qual podrà demanar-se des del 12 de març. Els films projectats foren: *Luxor, Assuan i Barcelona*, de Ferran Rivière; *Peregrinació Catalana a Lourdes*, *Viatge a Saint-Mo-*

ritz i Andalusia, de Joan Marín; *Països Nòrdics i Campament*, de Joan Salvans, i *Wengen*, de Marius Rivière.

SESSIONS A FORA.—Seguint la tasca de divulgació i orientació del cinema amateur, aquesta Secció ha realitzat sessions a base de films dels nostres socis, el dia 9, a l'«Agrupació Fotogràfica» d'Igualada; el 16, al Centre

Excursionista de Terrassa, i el 23, al Centre Excursionista del Vallès, a Sabadell.

El dia 27 de febrer, el soci Joan Sàbat donà una conferència interessantíssima a l'«Associació Bonanova» sobre el tema *Ètica del Cinema*.

El film *El Reporter Mecànic* fou molt celebrat en la sessió organitzada pel popular setmanari «XUT!», la nit del dia 19, a l'«Íntim Cinema».

BIBLIOGRAFIA

PUBLICACIÓ DE LES CREUS DE TERME DE CATALUNYA.—La copiosa col·lecció de fotografies de gairebé totes les creus de terme que existeixen a Catalunya, formada pels nostres entusiastes consocis germans senyors Roig i Font, que estaven arxivades al CENTRE esperant ocasió d'ésser publicades amb les corresponents notes explicatives, serà aviat un fet. El desitjat sentit de donar a conèixer un interessant *Corpus* d'aquests típics exemplars, d'una importància iconogràfica i artística indubtables, tindrà, doncs, aviat realització.

La prestigiosa personalitat que en Arqueologia cristiana és justament reconeguda al catedràtic d'arqueologia del nostre Seminari, Dr Manuel Trens, és una garantia sobrada que el text que, amb exquisida amabilitat, s'ha ofert a escriure expressament per a la publicació de les nostres *Creus de terme*, donarà una vàlua insuperable a l'obra que ha emprès el CENTRE.

Per a completar-la ha ofert, també, el Dr. Trens, la cooperació d'alguns seminaristes especialitzats en els estudis arqueològics; de manera, que no dubtem que la publicació de què es tracta mereixerà el millor acolliment als esforços i entusiasmes dels nostres companys i als propòsits del CENTRE de donar a conèixer totes les manifestacions culturals de la nostra pàtria en els temps passats.

UN NÚMERO MONOGRÀFIC SOBRE RUBÍ I LA SEVA INDÚSTRIA.—El periòdic «Endavant», de Rubí, ha publicat recentment un número extraordinari profusament i interessantment il·lustrat, per a commemorar el centenari de la iniciació moderna de la indústria rubinenca. No es tracta pas d'una publicació d'apariència, sinó d'un aplec de treballs molt ben documentats que l'estudiós i l'investigador de la indústria a Catalunya consultaran amb profit, sempre que calgui. Veritable monografia local, honora la redacció del susdit setmanari.

P. V.

ESTUDI GEOLÒGIC I MORFOLÒGIC DE LA SERRA DE CADÍ.—El professor Hugo Boissevain acaba de publicar en tiratge a part un treball molt interessant aparegut al «Butlletí de la Societat d'Història Natural de Tolosa», en el qual estudia a fons el muntanyam d'aquesta part de la vall del Segre. Més endavant en farem la deguda recensió; ara només volem remarcar, junt amb l'interès de la publicació, les paraules amables que l'autor adreça als nostres consocis Enric Ribes i Pau Vila, per l'ajut que li prestaren, així com la remarca que fa d'haver aprofitat repetidament el nostre refugi lliure de Prat d'Aguiló, l'emplaçament del qual li facilità les seves investigacions científiques.

NOTICIARI

HA MORT UN REI ALPINISTA.—El dissabte, dia 17 de febrer, mentre es lliurava a la pràctica de la seva afició predilecta, fou víctima d'un mortal accident el rei Albert I de Bèlgica.

El rei Albert, aficionat a la Muntanya, dedicava moltes de les estones que els seus lleures li permetien, a la pràctica de l'alpinisme.

Els Alps havien rebut sovint la seva visita, tant els de Savoia i Suïssa com els Dolomites, i quan no li era possible allunyar-se de Brusel·les, acostumava a dirigir-se a la regió del Meuse, a uns setanta quilòmetres de la capital. Allí, en el tros comprès entre Namur i Andenne, i vorejant el riu en un ambient ple de salvatgeria, s'alça un seguit de penya-segats i agulles de roca que Albert I aprofitava per a practicar breus grimpades d'entrenament.

El dissabte 17 de febrer a mig dia el rei sortí de Brusel·les, en un cabriolet de dues places, que ell mateix conduïa, acompanyat del seu servidor de confiança anomenat Van Dyck. Portava vestit de muntanya, i, en un sac, martell i pitons i una corda llarga. Els 70 quilòmetres del recorregut foren coberts en menys d'una hora, i el temps següent, dedicat a afectar algunes escalades. Després, el rei proposà al seu acompanyant que l'esperés al cotxe, car ell volia intentar de pujar a una agulla escarpada, d'uns 32 metres d'alçada, anomenada en el país «Rocher de la Corneille», la qual roca és bastant trencadissa. Així ho feren, però cap a les quatre, veient que el rei no tornava, començà a inquietar-se el criat i corregué al lloc on havia deixat el seu amo, i el cridà sense resultat. Explorà llargament tots els

voltants i en no trobar cap indici, corregué a avisar la «Gendarmerie» i el Palau.

Tan prompte arribats començaren les recerques a la llum dels fars dels cotxes, de làmpares elèctriques i d'antorxes improvisades; entre els que buscaven hi havia el comte Xavier de Grunne, president del «Club Alpin Belge» i coneixedor de la regió. Així es passà gran part de la nit. A les dues de la matinada, el capità Jacques de Dixmude s'enredà el peu en una corda l'extremitat de la qual, lligada al cos del rei, permeté als assistents descobrir la trista realitat.

L'accident es creu que ocorregué en baixar Albert I de l'esmentada agulla, dalt el cim de la qual resten traces ben visibles del seu pas, en recolzar-se a un gros bloc de pedra que cedí i arrossegà el monarca en la seva caiguda.

La seva mort tan sobtada, ha comogut a tothom i ha estat molt sentida, car Albert I, de caràcter senzill i afable, s'havia captat les simpaties de tots els qui convisqueuren amb ell. A la regió de Chamornix, on havia efectuat nombroses ascensions, la consternació dels guies que solien acompanyar-lo ha estat gran; tres d'ells: Roger Frison Roche, Arthur Ravel i Georges Tairraz, tingueren la piadosa idea de pujar, el dilluns dia 19 de febrer, al pic Albert (1.816 m.) que no havia estat escalat durant l'hivern, i plantar al seu cim dues banderes: la belga i la francesa, com homenatge pòstum al que havia deixat d'existir.

El CENTRE, en unir-se a totes aquestes manifestacions, expressà oportunament a la família del rei i al poble belga el seu condol.